UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Katedra sociologie

Bakalářská práce

2026 **Jakub Lomoz**

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Katedra sociologie

Postoje obyvatel evropských zemí k progresivnímu zdanění

Bakalářská práce

Autor práce: Jakub Lomoz

Studijní program: Sociologie a sociální politika

Vedoucí práce: Mgr. Ivan Petrúšek, Ph.D.

Rok obhajoby: 2026

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.
4. Při přípravě této práce autor použil nástroj Claude za účelem opravení chybových hlášek při provádění analýzy v prostředí RStudio. Po použití tohoto nástroje autor obsah podle potřeby zkontroloval a upravil a přebírá plnou odpovědnost za obsah publikace.

V Praze dne 29. dubna 2026 Jakub Lomoz

Bibliografický záznam

LOMOZ, Jakub. *Postoje obyvatel evropských zemí k progresivnímu zdanění.* Praha, 2026. 92 s. Bakalářská práce (Bc). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií, Katedra sociologie. Vedoucí bakalářské práce Mgr. Ivan Petrúšek, Ph.D.

Rozsah práce: 113 161 znaků

Abstrakt

Cílem této bakalářské práce je analyzovat postoje ekonomicky aktivních obyvatel evropských zemí k progresivnímu zdanění a objasnit, které faktory na individuální úrovni mají na postoje k progresivnímu zdanění klíčový vliv a jak se agregované postoje liší na úrovni evropských států. V práci jsou primárně analyzovány prediktory na individuální úrovni, a to vliv subjektivní a objektivní třídní identity, očekávání sociální mobility, vnímání rozsahu příjmových nerovností a vnímání spravedlnosti příjmového rozdělení. Na úrovni zemí je analyzována role formy sociálního státu (*welfare regime*), navazující na vlivnou práci Esping-Andersena (1990).

K naplnění cílů práce je využit datový soubor ISSP 2019, konkrétně modul *Social Inequality V*, ve kterém byly analyzovány pouze evropské státy. Primární metodou analýzy dat je víceúrovňové modelování. Nepodařilo se prokázat negativní efekt očekávání sociální mobility na postoje k progresivnímu zdanění. Zároveň efekt třídní identity nebyl tak jednoznačný, jak předpokládala teorie. Potvrzen byl však efekt vnímání rozsahu příjmových nerovností, vnímání spravedlnosti příjmového rozdělení a jejich interakce. Na úrovni zemí bylo zjištěno, že se mezi formami sociálních států agregované postoje k progresivnímu zdanění liší. Forma sociálního státu vysvětluje velice malý podíl rozptylu mezi zeměmi a nezdá se tak být významným faktorem v tvorbě postojů k progresivnímu zdanění.

Abstract

This thesis aims to describe the attitudes of economically active individuals of European countries towards progressive taxation and to clarify, which individual-level factors have a key influence on attitudes towards progressive taxation, and how aggregated attitudes vary between European countries. This thesis primarily analyses individual-level predictors of subjective and objective class identity, expectations of social mobility, perceptions of the size of income inequality, and perceptions of justice of income distribution. At the country level, the form of the welfare regime is the subject of analysis, drawing on the research of Esping-Andersen (1990).

To fulfil the aims of the thesis, the dataset ISSP 2019 is utilized, precisely the module Social Inequality V, which has been subset to include solely European states. The primary method of analysis is multi-level modelling.

The thesis failed to confirm the influence of social mobility expectations on the attitudes

towards progressive taxation, while the effect of class identity was not straightforward, as was anticipated in the theoretical part. What was confirmed was the effect of perception of the size of income inequality and of the perception of justice of income distribution, and their mutual interaction. On the country level, it was confirmed that attitudes towards progressive taxation vary between countries based on the welfare regime in a given country, however, country-level differences explain a very minor part of the variance and are not a substantial factor in the forming of attitudes towards progressive taxation.

Klíčová slova

Postoje, redistribuce, progresivní zdanění, Česká republika, sociální stát

Keywords

attitudes, redistribution, progressive taxation, Czech Republic, welfare regime

Title

Attitudes Toward Progressive Taxation in European Countries

Poděkování

Na tomto místě bych chtěl poděkovat především své rodině a přátelům za jejich neutichající podporu a naslouchání během psaní práce. Dále chci poděkovat vedoucímu práce, Mgr. Ivanovi Petrúškovi, Ph.D., za cennou zpětnou vazbu a příjemnou spolupráci, která pomohla práci nabýt její finální podobu. Na závěr chci vyjádřit vděk všem, s kým jsem diskutoval detaily práce, ať už za poskytnutí zpětné vazby, kritiky či názoru, což práci pomohlo nasměrovat správným směrem, zejména Julii Aussenbergové, Martinu Machovi a Šimonovi Hlisnikovskému.

Obsah

Úvod 8

1 Sociální stát, ekonomické nerovnosti a progresivní zdanění 10

1.1 Sociální stát a welfare regimes 10

1.1.1 Funkce sociálních států 10

1.1.2 Důvody a nástroje přerozdělování 11

1.1.3 Ideální typy welfare regimes dle Esping-Andersena 11

1.1.4 Vliv welfare regimes na postoje k redistribuci 13

1.2 Ekonomické nerovnosti 13

1.2.1 Definice 13

1.2.2 Měření příjmových nerovností 14

1.2.3 Trendy nerovností v současné Evropě 15

1.2.4 Efekt nerovností na politické postoje 15

1.3 Progresivní zdanění 16

1.3.1 Vymezení typů zdanění 16

1.3.2 Historický kontext, vývoj progresivního zdanění v Evropě 17

1.3.3 Progresivní zdanění jako nástroj redistribuce 18

1.3.4 Základní argumenty v diskurzu o progresivním zdanění 19

2 Postoje k progresivnímu zdanění 20

2.1 Definice klíčových konceptů 20

2.1.1 Obecná definice postojů 20

2.1.2 Postoje k sociálnímu státu a jeho politikám 22

2.1.3 Teoretické přístupy k vysvětlování postojů k progresivnímu zdanění 22

2.2 Vysvětlování postojů k progresivnímu zdanění: analytický rámec bakalářské práce 24

2.2.1 Sociální třída a socioekonomický status 24

2.2.2 Sociální mobilita 25
2.2.3 Vnímání příjmových nerovností ve společnosti a jejich spravedlnosti 26
3 Hypotézy 29
3.1 VO1: Které faktory mají na postoje k progresivnímu zdanění klíčový vliv? 29
3.1.1 Vztah mezi socioekonomickým statusem a postoji k progresivnímu zdanění 29
3.1.2 Vliv očekávání sociální mobility na postoje k progresivnímu zdanění 29
3.1.3 Vliv vnímání příjmových nerovností 30
3.1.4 Vliv vnímání spravedlnosti příjmového rozdělení 31
3.2 VO2: Jak se liší postoje k progresivnímu zdanění napříč státy Evropy? 32
4 Metodologie 34
4.1 Využitý software 34
4.2 Data 34
4.3 Reprezentativita a vážení 35
4.4 Operacionalizace měření 36
4.4.1 Závisle proměnná – postoj k progresivnímu zdanění 36
4.4.2 Operacionalizace třídy a socioekonomického statusu (H1) 37
4.4.3 Operacionalizace očekávání intragenerační sociální mobility (H2, H4) .. 40
4.4.4 Operacionalizace vnímání rozsahu příjmových nerovností (H3, H4, H6) 41
4.4.5 Operacionalizace vnímání spravedlnosti příjmového rozdělení (H5, H6) 42
4.4.6 Operacionalizace forem sociálních států (H7) 43
4.5 Popis víceúrovňového modelování 44
4.6 Konstrukce modelů 45
5 Výsledky 46
5.1 Bivariační analýzy 46
5.1.1 Vztah mezi SES a podporou progresivního zdanění 46

5.1.2 Souvislost mezi očekáváním sociální mobility a podporou PZD 47
5.1.3 Souvislost mezi vnímáním rozsahu příjmových nerovností a podporou PZD 47
5.1.4 Souvislost mezi vnímáním spravedlnosti příjmového rozdělení a podporou PZD 47
5.1.5 Souvislost mezi formou sociálního státu a podporou PZD 48
5.2 Víceúrovňové modely 50
5.3 Interpretace víceúrovňových modelů 52
5.3.1 H1 – SES a podpora progresivního zdanění 52
5.3.2 H2 – Očekávání vzestupné sociální mobility a podpora PZD 52
5.3.3 H3 – Vnímání rozsahu příjmových nerovností a podpora PZD 53
5.3.4 H4 – Očekávání vzestupné sociální mobility moderováno vnímáním rozsahu nerovností 53
5.3.5 H5 – Vnímání spravedlnosti příjmového rozdělení a podpora PZD 53
5.3.6 H6 – Vnímání spravedlnosti příjmových nerovností moderováno vnímáním rozsahu příjmového rozdělení 54
5.3.7 H7 – Podoba sociálního státu a její efekt na podporu PZD 55
5.3.8 Shrnutí výsledků 56
6 Diskuse a limitace výzkumu 58
6.1 Diskuse výsledků 58
6.2 Limitace výzkumu 60
Závěr 62
Summary 63
Použitá literatura 64
Seznam tabulek a obrázků 68
Seznam příloh 69
Příloha č.1: SZZ Sociologie 69

Příloha č. 2: SZZ Metodologie 70
Příloha č. 3: SZZ Sociální politika 72
Příloha č. 4: Projekt bakalářské práce 73
Příloha č. 5: Skript z prostředí R 78

Úvod

Tato práce se zabývá analýzou postojů ekonomicky aktivních obyvatel vybraných evropských zemí k progresivnímu zdanění, tj. takové formě zdanění, kdy se procentuální sazba daně zvyšuje s rostoucím příjmem plátce. Progresivní zdanění se v politickém diskurzu objevuje jako jedna z možností snižování sociálních nerovností, konkrétně jako nástroj redistribuce. Progresivní zdanění snižuje daňové zatížení nízkopříjmových osob, a naopak zvyšuje daňové zatížení vysokopříjmových osob. Pro budoucí aktéry v tvorbě politik, či politiky samotné, je důležité vědět, jak silnou podporu elektorátu toto opatření má, popřípadě jak silné podpory se těší u elektorátu v zemích, kde již jsou příjmy obyvatel zdaňovány progresivně.

Na základě rešerše literatury se tato práce zaměřuje na zkoumání dvou klíčových výzkumných otázek, které se týkají problematiky postojů k progresivnímu zdanění. Na individuální úrovni se jedná o výzkumnou otázku „Jaké faktory souvisí s individuálními postoji k progresivnímu zdanění?“. První výzkumná otázka se snaží o evaluaci souvislostí socioekonomického statusu, očekávání sociální mobility, percepce rozsahu příjmových nerovností a vnímání spravedlnosti příjmového rozdělení s postoji k progresivnímu zdanění. Na úrovni států pracuje tato práce s druhou výzkumnou otázkou, znějící „Existují systematické rozdíly v postojích veřejnosti k progresivnímu zdanění mezi welfare režimy v Evropě?“. Druhá výzkumná otázka analyzuje souvislost mezi formou sociálních států (*welfare regimes*) a celkovými agregovanými postoji k progresivnímu zdanění napříč státy.

Jako metodu analýzy práce využívá víceúrovňové hierarchické modelování, které je nejvhodnějším postupem zkoumání postojů k progresivnímu zdanění současně v několika evropských zemích. Víceúrovňové modelování (či *víceúrovňové regresní modelování*, nebo *víceúrovňové hierarchické modelování*) je statistická metoda, která využívá metody regrese s mnoha prediktory na různých úrovních analýzy, včetně indikátoru pro vyšší úroveň (v případě této práce se jedná o státy) a vysvětlujících proměnných na vyšších úrovních (forma sociálního státu v případě této práce) (Gelman & Hill, 2007).

Hierarchie v tomto kontextu znamená, že máme data o jednotkách, které se vyskytují na různých úrovních. Na nižší úrovni jsou jednotliví respondenti, kteří jsou charakterizováni individuálními vlastnostmi, jakými jsou například sociodemografické charakteristiky nebo zastávané postoje. Na vyšší úrovni máme státy, které jsou charakterizované kontextuálními

proměnnými (např. míra progresivity zdanění příjmů či ekonomické nerovnosti v zemi). Víceúrovňové hierarchické modely umožňují analyzovat rozdíly v postojích mezi státy, a to jak s ohledem na individuální charakteristiky respondentů, tak i na kontextuální faktory na úrovni států (Goldstein, 2011). Tyto modely zároveň umožňují zohlednit závislost individuálních respondentů v rámci jednotlivých států, čímž se předchází chybnému odhadu směrodatných chyb zkoumaných parametrů. Dále umožňují zkoumat interakce mezi individuálními a kontextuálními proměnnými, a tím testovat, zda a jak se vliv určitých individuálních charakteristik mění v závislosti na kontextu státu, ve kterém respondenti žijí.

1 Sociální stát, ekonomické nerovnosti a progresivní zdanění

Sociální stát je formou státu, který má zajišťovat jistou minimální důstojnou životní úroveň pro všechny občany (Esping-Andersen, 1990). Dnešní formy sociálních států v různé míře uskutečňují redistribuční a sociální politiku, která má za účel snížit ekonomické nerovnosti plynoucí z nerovnoměrné distribuce zdrojů (ibid.). Za účelem financování této redistributivní politiky se často využívá progresivní zdanění, které staví na faktu, že většina populace vnímá nerovnosti negativně a podporuje jejich snižování (Doerrenberg & Peichl, 2013). Tyto tři koncepty jsou tedy velmi blízce spojené a vzájemně se ovlivňují.

1.1 Sociální stát a welfare regimes

Sociální státy jsou dle dánského teoretika Esping-Andersena (1990) formou státu, který se snaží o zlepšení sociální situace jeho občanů pomocí nějaké formy redistribuce statků. Esping-Andersen ve svém díle pracuje s konceptem „welfare regimes“, jež popisuje různé formy sociálních států, které se vlivem historického a ekonomického vývoje mezinárodně liší. Tyto režimy lze sdružit do několika skupin na základě jejich postojů ohledně vztahu trhu, rodiny a státu při zabezpečování důstojní životní úrovně obyvatel (Arts & Gelissen, 2002).

1.1.1 Funkce sociálních států

Sociální stát je hlavním tvůrcem sociální politiky (Titmuss, 1974). V moderních společnostech plní různé funkce za účelem zajištění sociální soudržnosti, zmírnění dopadu trhem způsobených nerovností a za účelem ochrany obyvatelstva před sociálními riziky (ibid.), přičemž jádrem je dle Titmusse (ibid.) sociální pojištění, doplněné o zdravotní a sociální péči a případně i bytovou politiku (ibid.). Jednou z klíčových funkcí sociálního státu je přerozdělování příjmů od bohatších obyvatel k chudším (Esping-Andersen, 1990). Esping-Andersen zdůrazňuje, že redistribuce není primárním deklarovaným cílem sociální politiky, ale spíše důsledkem fungování programů sociální podpory. Také zmiňuje, že s narůstající robustností sociálních států a širší dekomodifikací (tzn. větší mírou nezávislosti jednotlivců na tržních procesech při udržování důstojné životní úrovně) dochází paradoxně k zeslabení redistribuční funkce, jelikož větší sociální stát vyžaduje větší výběr daní na svůj provoz (ibid., s. 56). Titmuss navíc také varuje, že redistribuce nemusí v praxi vždy směřovat k větší rovnosti a některé

mechanismy redistribuce mohou vést i k tzv. nespravedlivé redistribuci, která ve výsledku zvýhodňuje příjmově silnější obyvatele (Titmuss, 1974).

Druhou velmi podstatnou funkcí sociálního státu je pojištění před riziky neboli existence jisté úrovně nezávislosti na tržním procesu v případech, kdy není možné vykonávat pracovní činnost jako obvykle. Těmito případy jsou krátkodobé stavy jako nemoci a pracovní úrazy, ale i také dlouhodobé, jakými je například starobní důchod (Esping-Andersen, 1990). Sociální stát zde funguje jako kolektivní pojistitel, který prostřednictvím sdílení rizik napříč populací rozkládá individuální nejistoty a umožňuje pojištění i proti tzv. systematickým či životním rizikům (např. stáří, invalidita, dlouhodobá nezaměstnanost), vůči nimž je individuální tržní pojištění obtížně dostupné, příliš nákladné nebo zcela nefunkční, čímž sociální stát snižuje riziko jednotlivcům a zajišťuje jim stabilní příjmy v období životních problémů.

1.1.2 Důvody a nástroje přerozdělování

Historicky k nutnosti přerozdělování dochází od průmyslové revoluce, kdy došlo ke komodifikaci pracovní síly a blahobyt obyvatel začal záviset na úspěšnosti na pracovním trhu (Esping-Andersen, 1990). Během průmyslové revoluce začaly upadat tradiční způsoby společenské reprodukce, jako byly rodiny, čí církve, a rostla závislost jedinců na trhu. Přerozdělováním se tedy stát snaží reagovat na situace, kdy trh selže, aby minimalizoval negativní dopad na společnost (ibid.).

Přerozdělování se uskutečňuje různými nástroji zrcadlícími strukturu sociálního státu, která se mezi státy liší. Tím nejvýznamnějším a nejčastějším jsou sociální transfery, především veřejné starobní důchody, na které se v mnohých státech vydává kolem 10 % HDP (Esping-Andersen, 1990, s. 79). Dále je přerozdělování zajištěno strukturou daňového systému, a to zejména pokud je deklarovaným cílem zajistit mezi občany solidaritu (ibid.). Podobně důležitou roli hrají i veřejné statky jako zdravotnictví, vzdělání a sociální služby. Dle Titmusse (1974) je v jistých formách sociálních států sociální péče hlavní společenskou institucí zajišťující služby mimo trh, na základě potřebnosti. Tyto instituce krom tohoto zajišťování služeb mohou vést i k omezení reprodukce nerovností mezi generacemi (ibid.).

1.1.3 Ideální typy welfare regimes dle Esping-Andersena

Esping-Andersen ve své vlivné práci (1990) na základě míry dekomodifikace, stratifikačních účinků sociální politiky a vztahu mezi státem, trhem a rodinou při zajišťování

sociálního zabezpečení rozlišil tři ideální typy sociálního státu (*welfare state regimes*).

Liberální typ sociálního státu se podle něj vyznačuje důrazem na cílené dávky, které mají přísné podmínky pro čerpání (narozdíl od plošných dávek), nižší úrovně transferů a cílí na nízkopříjmové osoby (ibid., s. 26). V liberálním typu welfare regime tedy panuje nízká úroveň dekomodifikace a vysoká úroveň závislosti na trhu, vyplývající z nižší role státu. Tento režim se objevuje ve Spojeném Království, USA či Švýcarsku (ibid., s. 74).

Dalším typem je konzervativní/korporativistický režim, který se vyznačuje zaměřením na udržení stávající stratifikace. Narozdíl od liberálního pojetí sociálního státu zde není takový důraz na roli trhu, avšak je zde patrná velmi nízká míra redistribuce, jelikož se stát snaží udržet panující systém hierarchie (ibid, s. 27). Tento režim se vyznačuje snahou udržet tradiční rodinné struktury za pomoci nižších investic do služeb péče o děti a podporuje roli matek jako žen v domácnosti. Obecně stojí na přesvědčení, že stát se má starat až v momentě, kdy již není schopna se postarat rodina (ibid.). Toto pojetí sociální politiky je dle Esping-Andersena hlavně patrné v Německu, Rakousku, Francii a Itálii.

Sociálně-demokratický / univerzalistický model se snaží docílit rovnosti za pomocí vysoké dekomodifikace, velké míry univerzalismu a velmi aktivní a robustní role státu. Narozdíl od konzervativního podporuje roli žen v pracovním procesu a snaží se doplnit roli rodiny v péči (ibid., s. 28). Také cílí na dosažení vysoké zaměstnanosti, jelikož je financován z daní z příjmů. Tento systém sociálního státu se prosadil hlavně ve Skandinávii, tj. ve Švédsku, Dánsku, Finsku a Norsku (ibid.).

Esping-Andersenova typologie však byla kritizována za neadekvátnost, jak argumentují Arts & Gelissen (2002) ve svém článku, dle kterého je Esping-Andersenova typologie příliš idealistická, a sociální státy jsou v praxi mnohem více hybridní a obsahují prvky všech tří typologií.

Esping-Andersen také ve své práci nezmiňuje bývalé státy RVHP, které kvůli své unikátní historické zkušenosti mají distinktivní pojetí sociální politiky mimo jakýkoliv z uvedených modelů. Fenger (2007) tvrdí, že rozdíly mezi post-komunistickými státy a západní Evropou jsou tak velké, že na ně nelze aplikovat Esping-Andersenovu typologii. Nedefinuje sice specifický post-komunistický welfare režim, ale zmiňuje, že jsou tyto státy obecně charakteristické nižší úrovni státní podpory a horší sociální situací.

Sociální politika tedy není uniformní napříč státy a jak Titmuss, tak i Esping-Andersen se shodují na tom, že nemůže existovat ve vakuu a je vždy motivována ideologií, reakcí na události, či ekonomickou situací. Realizace sociální politiky je primárně vždy závislá na

ideovém ukotvení aktérů, které má na formu realizované politiky klíčový vliv, jelikož odlišné ideologie vyznávají odlišné přístupy k cílené míře dekomodifikace, zásluhovosti, či univerzálnosti podpory.

1.1.4 Vliv welfare regimes na postoje k redistribuci

Forma sociálního státu a realizovaná sociální politika ovlivňuje formování postojů jednotlivců k redistribuci (Berens & Gelepithis, 2019). Z analýzy preferencí plyne, že podpora progresivního zdanění klesá, když sociální státy cílí dávky na nízkopříjmové obyvatelstvo, zatímco podpora tohoto redistribučního opatření roste ve státech, které vynakládají více na podporu střední třídy (ibid.). Dále bylo zjištěno, že robustnější sociální státy jsou často financovány méně progresivními daňovými systémy (ibid., s. 824), jelikož jsou nákladnější na provoz. V případě konkrétních tří nastíněných typů sociálních států dle Esping-Andersena (1990), byla zjištěna (Jaeger, 2009) nejvyšší podpora redistribuce v konzervativních režimech, což autor vysvětluje (ibid., s. 733) tím, že v těchto režimech lidé mohou být více vědomi horizontální redistribuce (v rámci své třídy) než vertikální (mezi třídami navzájem) a podporují snížení rozdílů příjmů v rámci svého segmentu.

V sociálně-demokratických sociálních státech byla zjištěna nižší podpora redistribuce než v konzervativních, což může být zapříčiněno tím, že v těchto státech již panuje vysoká úroveň redistribuce, která populaci připadá adekvátní, a proto vykazují nižší podporu další redistribuci (ibid.). Závěrem, v liberálních státech panuje ze všech tří typů nejnižší podpora redistribuce a nejnižší míra populační variance v těchto postojích, jelikož je v těchto režimech upřednostňována role trhu a stát zde téměř nezasahuje do ekonomiky (ibid., s. 734).

1.2 Ekonomické nerovnosti

Ekonomické nerovnosti jsou považovány za jednu z největších výzev současnosti (Polacko, 2021). Tyto nerovnosti postupně zesilují již od 80. let vlivem institucionálních změn, primárně snižováním daňových sazeb pro jedince s nejvyššími příjmy, globalizací a adopcí ideologie neoliberalismu, která podporuje nízké daně, nízkou roli státu a vysokou roli trhu (ibid., s. 343). Tyto nerovnosti poté způsobují nebo zesilují mnoho negativních jevů, jako snížení hospodářského růstu nebo zhoršení zdravotního stavu obyvatelstva (ibid.).

1.2.1 Definice

Ekonomická nerovnost je zastřešující pojem označující různé koncepty jako příjmovou,

majetkovou, či spotřební nerovnost. Obecně tyto koncepty vyjadřují, jak jsou mezi lidmi rozděleny finanční zdroje a jaká je životní úroveň mezi vrstvami. Pro účely této práce operuji s příjmovou nerovností, která je definována (Piketty, 2015) jako rozdílné rozložení příjmů ze mzdy, samovýdělečné činnosti, transferů a kapitálových příjmů (ibid., s. 12). Hlavní podíl v tvorbě příjmové nerovnosti má příjem ze mzdy (ibid., s. 66), avšak nejvíce nerovnoměrně bývá ve společnosti rozdělen kapitálový příjem (ibid., s. 12–13).

Ekonomické nerovnosti mohou být v různé míře jak prospěšné, tak i škodlivé společnosti. Dle teorie lidského kapitálu (ibid., s. 66–67) existují nerovnosti ve mzdách z důvodu odlišné míry užitečnosti pracovníků k výkonu organizace, a ti úspěšní dostávají vyšší plat, jelikož jsou pro organizaci hodnotnější a zaměstnavatel je chce udržet a zabránit jejich odchodu. Nerovnost je tedy někdy vnímána jako nutná pro udržení motivace jednotlivců a jejich investice do vzdělání. Nelze však opomenout i nerovnosti plynoucí z diskriminace, kdy na základě předsudků zaměstnavatelů je očekávána u jistých skupin nižší kvalifikace (Piketty, 2015, s. 85).

Příjmové nerovnosti můžou být tedy zapříčiněny krom individuálních faktorů i makroekonomickými faktory, jako je již zmíněné snižování progrese daně z příjmu (Polacko, 2021 a Piketty, 2015), růst platů pracovníků na manažerských pozicích (Polacko, 2021) a úpadek vlivu odborů (ibid.).

1.2.2 Měření příjmových nerovností

Příjmové nerovnosti jsou měřeny několika způsoby. Nejčastějším indikátorem, kterým je příjmová nerovnost operacionalizována, je Giniho koeficient (Maio, 2007). Tento koeficient vychází z Lorenzovy křivky, která indikuje procento kumulativního příjmu získaného kumulativním procentem populace, přičemž v dokonale rovné společnosti by tato křivka měla sklon 45 stupňů (tzn. každé procento populace získává stejné procento celkového příjmu). Nerovnost je tedy vyšší, čím je křivka více odchýlená od této linie. Z této křivky vychází Giniho koeficient a nabývá hodnot od 0 do 1, kdy 0 znamená dokonalou rovnost a 1 dokonalou nerovnost (kde 100 % příjmů získává 1 člověk). (Gillis, Perkins, Roemer et al., 1996 cit in: Maio, 2007). Nevýhodou Giniho koeficientu je jeho neschopnost rozlišit různé druhy nerovnosti a fakt, že je nejcitlivější na nerovnosti ve střední části příjmového spektra a méně citlivý na nerovnosti u např. nejbohatšího procenta společnosti (Maio, 2007, s. 850).

Dalším způsobem měření nerovností jsou tzv. decilové poměry, které fungují na principu vydělení příjmu vyššího decilu (nejbohatších X % domácností) nižším decilem

domácností (nejchudších Y % domácností). Decilové poměry (např. P90/P10, P80/P20) jsou narozdíl od Giniho koeficientu intuitivní a široce dostupné pro mezinárodní srovnání (Piketty, 2015, s. 10).

1.2.3 Trendy nerovností v současné Evropě

Od 70. let 20. století dochází v západní Evropě k nárůstu příjmových nerovností (Paskov & Dewilde, 2012). Nerovnosti prudce vzrostly např. ve Spojeném království, které bylo během 70. let jednou z nejvíce rovnostářských zemí Evropy, ale následně se stalo nejvíce nerovnou (McCall & Percheski, 2010; Piketty, 2015; Polacko, 2021). Giniho koeficient ve vybraných státech OECD vzrostl od roku 1980 o cca. 0,02 bodu, což reprezentuje nárůst nerovností zhruba o desetinu (Polacko, 2021, s. 347). Tento nárůst nerovností je asociován s poklesem členství v odborech, které mezi lety 1980 a 2018 kleslo z 44 procent na 35 procent zaměstnanců (ibid.). Státy s početnými odbory tedy vykazují nižší míru příjmových nerovností.

Nárůst nerovností je také podpořen i zmiňovaným poklesem progrese daně z příjmů, kdy průměrná nejvyšší sazba ve státech OECD klesla z 62 % (v r. 1981) na úroveň 35 % (v r. 2015) (Polacko, 2021, s. 344).

Piketty (2015, s. 18) tím zpochybňuje teorii Kuzněcovovy křivky, která předpokládala přirozený pokles nerovností v rozvinutých společnostech po počátečním růstu (Kuznets, 1955 cit in: Piketty, 2015). Piketty (2015) namítá, že nerovnosti během 2. poloviny 20. století nepoklesly přirozenou cestou, ale jen díky zavedení daňové progrese a vyššího zdanění majetku, tj. regulacím ze strany států.

Nerovnosti tedy posilují především v důsledku oslabení regulací tlumících jejich dopad, což je v souladu s neoliberální ideologií, která podporuje deregulaci a silnější roli volného trhu na úkor míry státních zásahů do ekonomiky a na úkor redistribuce.

1.2.4 Efekt nerovností na politické postoje

Postoje k nerovnostem jsou obecně jedním ze zásadních sporů v politickém konfliktu (Piketty, 2015), kdy politická levice podporuje přerozdělování v zájmu snížení těchto nerovností (ibid.). Politická pravice naopak tvrdí, že rozdělení příjmů je důsledkem působení tržních sil a snah každého jednotlivce, a tudíž by státní přerozdělování mělo být co nejvíce omezeno (ibid.). Tyto argumenty jsou reflektovány například i v různých typech sociálních států, které jsou popsány v předchozích kapitolách.

Při vyšší úrovni nerovností klesá úroveň afektivní solidarity *(solidarita na základě*

sympatie a morální povinnosti, Schokkaret, 2006 cit in: Paskov & Dewilde, 2012) vlivem růstu sociální vzdálenosti mezi lidmi (Paskov & Dewilde, 2012, s. 428). Tím se narušuje myšlenka „společného osudu" s druhými spoluobčany, jelikož se zvyšuje podíl osob „nám nepodobných", což komplikuje tvorbu sounáležitosti (ibid., s. 420).

Důležitý je také jev tzv. „*inequality aversion*", či averze k nerovnostem, kdy lidé preferují nižší úrovně příjmové nerovnosti, než jaký je skutečný stav (McCall & Kenworthy, 2009 cit in: McCall & Percheski, 2010). Averze k nerovnostem se projevuje tím, že vyšší vnímaná či skutečná příjmová nerovnost zvyšuje podporu redistribučních politik a státních zásahů zaměřených na její snižování. Existují již i indikace, že pandemie koronaviru tento jev posílila (Polacko, 2021).

Nelze opomenout ani samotný faktor vnímání spravedlnosti nerovností. Pokud jsou ekonomické výsledky vnímány jako nespravedlivé, tak vzroste poptávka po jejich narovnání (a to bez ohledu na skutečný stav) (Alesina & Angeletos, 2005 cit in: Limberg, 2020).

1.3 Progresivní zdanění

Progresivní zdanění je jedním z možných nastavení daňové politiky a je často využíváno jako nástroj redistribuce. V této podkapitole bude definováno, popsán jeho historický vývoj, vysvětlena jeho funkce jako nástroje redistribuce a představeny základní argumenty v současném diskurzu o progresivním zdanění.

1.3.1 Vymezení typů zdanění

Progresivní zdanění se často objevuje v souvislosti s pojmy jako je „rovná daň" a „regresivní zdanění" a pro účely této práce je vhodné všechny tři pojmy postupně definovat. Je také důležité zmínit, že pro záměr této bakalářské práce je diskutujeme v kontextu daně z příjmů či v kontextu daňové soustavy jako celku. Otázky progresivity jiných jednotlivých typů daní, jako jsou spotřební daně či daně z nemovitých věcí, jsou zajímavým tématem výzkumu, avšak leží mimo záměr této práce.

Progresivní zdanění je založeno na konceptu platební schopnosti, tj. že osoby s nižším příjmem mají platit nižší daně, jelikož musí „obětovat" více, aby zaplatily stejnou daň jako osoby s vyšším příjmem (Garcia-Muniesa, 2019, s. 261). Procentuální míra zdanění se tedy zvyšuje s rostoucím příjmem a vysokopříjmoví platí větší podíl na daních než nízkopříjmoví (Hennighausen & Heinemann, 2015). Progresivní zdanění bylo často implementováno v sociálně-demokratických sociálních státech, např. ve Skandinávii (Edlund, 2003).

Klouzavá progrese zdanění příjmů je systém, v němž se vyšší daňová sazba uplatňuje pouze na tu část příjmu, která přesahuje stanovené hranice jednotlivých daňových pásem, nikoli na celý příjem. Díky tomu se daňová zátěž zvyšuje plynule s růstem příjmu a nedochází ke skokovému nárůstu zdanění při překročení hranice daňového pásma. Progresivní zdanění diskutované v této práci představuje systém klouzavé progrese. Na rozdíl od klouzavé progrese, stupňovitá progresivita znamená, že při překročení určitého příjmového pásma se daň z celého příjmu posune do vyšší sazby, což může vést k relativně skokovému nárůstu zdanění. Systém stupňovité progresivity zdanění nevyužívá žádná ze západních zemí.

Rovná daň, či tzv. proporční zdanění, staví na myšlence rovného zacházení, dle které má stát s každým občanem zacházet stejně, tudíž by každý měl odvádět stejný podíl příjmu v daních (Edlund, 2003). V systémech, kde je rovná daň využita, rapidně klesá redistribuční funkce daně z příjmu (Domonkos, 2016). Tato funkce může být však částečně zachována systémem daňových úlev a odpočtů, který uchová částečnou progresivitu (ibid.). Tento systém byl zaveden v mnoha post-socialistických evropských státech, jako např. na Slovensku či v Bulharsku (ibid., s. 431).

Regresivní zdanění je opakem progresivního, kdy občané s vyššími příjmy odvádí státu menší podíl ze svých příjmů. Typem regresivního zdanění může být přístup „lump sum taxation“, který znamená, že je každému vyměřena stejná částka, kterou musí uhradit jako daň. Na úhradu této částky vydá osoba s nižšími příjmy vyšší podíl svých příjmů než vysokopříjmová osoba, a jedná se tedy o regresivní zdanění (Domonkos, 2016, s. 427). Regresivní zdanění většinou nebývá cíleně zavedeno, ale spíše vzniká jako nezamýšlený důsledek konfigurace daňových soustav, kdy při zahrnutí všech daní vzniká pro nejbohatší skupiny regresivita zdanění, jako je tomu v USA či v Nizozemí (Piketty et al., 2023).

1.3.2 Historický kontext, vývoj progresivního zdanění v Evropě

Daň z příjmů, jak je známá dnes, vznikla v druhé polovině 19. st. ve Spojeném království a v první polovině 20. st. ji zavedla většina evropských států (Piketty et al., 2023). Ve Francii byla progrese do tohoto systému zavedena v roce 1914 (ibid.). Toto zavedení je považováno jako faktor, který zabránil návratu „rentiérské společnosti“ známé z 19. st. (Piketty, 2015). V této době také vzniká tzv. progresivní dědická daň, která měla zabránit extrémním mezigeneračním nerovnostem (Piketty et al., 2023, s. 585).

Významným faktorem, který poháněl poptávku po progresivním zdanění, byly masové vojenské konflikty jako světové války, kdy vysokopříjmoví občané byli státem zvýhodněni

např. menší pravděpodobností odvodu a profitováním z válečných komodit (Scheve & Stasavage, 2016 cit in: Limberg, 2020). Po druhé světové válce dosáhly nejvyšší sazby daně z příjmu pro osoby s nejvyššími příjmy historických maxim, kdy v USA či Spojeném království byla sazba daně v nejvyšším pásmu základu daně až cca 90 % (Polacko, 2021).

Kolem roku 1980 však dochází k poklesu daňové progresivity a snížení nejvyšších sazeb daně z příjmů, což v důsledku snižuje i další daňové sazby v nižších pásmech (Piketty et al., 2023). Průměrná nejvyšší daňová sazba klesla mezi lety 1980 a 2015 mezi členy OECD o téměř polovinu (Polacko, 2021). Zdanění kapitálových příjmů bylo v mnoha případech také vyňato z progresivního zdanění příjmů, zdaněno rovnou daní či osvobozeno od daně (Piketty et al., 2023).

Finanční krize v roce 2008 částečně zvrátila trend poklesu progresivity (Limberg, 2020) a bylo zjištěno, že v zemích, kde došlo k hlubší recesi (většímu poklesu HDP v roce 2009), se zvýšila poptávka po progresivním zdanění (ibid.). Tento jev byl spojen se zesíleným vnímáním úspěchu nejbohatších vrstev jako nezaslouženého a získaného jen vlivem rizikových finančních spekulací (ibid.), což zesílilo poptávku po progresivním zdanění.

1.3.3 Progresivní zdanění jako nástroj redistribuce

Progresivní zdanění může být využito jako nástroj redistribuce příjmů od vysokopříjmových osob k nízkopříjmovým, společně s využitím vládních výdajů ve formě sociálních transferů (Ballard-Rosa et al., 2017). Na způsob, jakým se výdaje financují, a míru jeho progresivity, lze nahlížet jako na potenciální nástroj redistribuce, jelikož určuje, jak je daňové břemeno rozloženo napříč příjmovými skupinami (ibid., s. 2) a právě toto rozdělení daňové zátěže dopadá na to, jak rovnoměrné je společenské rozdělení příjmů. Progresivní zdanění jako takové je velmi efektivním nástrojem na snížení nerovností, avšak vyžaduje společenskou podporu (Limberg, 2020). V mnoha státech panuje stav, kdy populace vyjadřuje preferenci pro více redistribuce, ale celkově nižší daňovou zátěž, tj. preferuje změnu struktury daňové zátěže před zvýšením daní (Garcia-Muniesa, 2019).

Progresivní zdanění lze také chápat jako nástroj, který realizuje fiskální redistribuci a umožňuje redistributivní sociální politiku státu, zatímco současně snižuje příjmové rozdíly. Tuto redistribuci lze chápat nejen jako „selhání trhu“, ale lze ji ospravedlnit i snahou o sociální spravedlnost (Piketty, 2015). V kontextu sociálního státu je však také faktem, že velké sociální státy s velkou míru redistribuce jsou často financovány daňovými systémy s nižší mírou progrese, jelikož vyžadují vyšší náklady (Berens & Gelepithis, 2019). Zároveň je pozorován

jev, kdy ve státech, kde jsou sociální výdaje zacíleny především na nízkopříjmové osoby (*pro-poor spending*), je indikována nižší míra podpory progresivního zdanění než ve státech, které dávají větší důraz na pojištění středních tříd proti sociálním rizikům (ibid., s. 844), jelikož střední třída cítí redistribuci v tomto případě jako něco, co jde „od nich k jiným“, než „od jiných k nim“.

1.3.4 Základní argumenty v diskurzu o progresivním zdanění

Progresivní zdanění nepatří mezi opatření, na kterém by panoval univerzální společenský konsenzus, a v diskusích o jeho efektivitě, či o vhodnosti implementace, se na obou stranách postojů objevují argumenty zaměřující se na ekonomické zájmy, roli institucí a pojetí spravedlnosti.

Zastánci progresivního zdanění zdůrazňují efektivitu progresivního zdanění při redistribuci a snížení nerovností (Barnes, 2015) a argumentují klesajícím mezním užitkem příjmu, což znamená, že pro nízkopříjmové osoby představuje odvod stejného procenta příjmu vyšší ztrátu užitku než pro osoby vysokopříjmové.

Lidé také mohou podporovat progresivní zdanění, i když z něj osobně finančně nebenefitují, jelikož cítí averzi k nerovnostem (*inequality aversion*), nebo považují progresivní zdanění za spravedlivější nastavení (Doerrenberg & Peichl, 2013). Progresivní zdanění také podporují osoby, které vydělávají podprůměrné mzdy, jelikož by z tohoto nastavení profitovali (Hennighausen & Heinemann, 2015). Také bylo zjištěno, že ve státech s velkou mírou korupce je progresivní zdanění vnímáno jako „nápravné opatření“ se záměrem napravení sociálních nerovností založených na korupci a klientelismu (Domonkos, 2016).

Proti progresivnímu zdanění stojí argumenty zdůrazňující individualismus a zásluhovost jedinců, např. argument, že vysoké marginální (nejvyšší) sazby pro vysokopříjmové osoby demotivují soukromý sektor, snižují chuť podnikat a snižují ekonomický růst (Ballard-Rosa et al., 2017). Tento argument je spojen s přesvědčením, že vzniklé socioekonomické nerovnosti jsou přijatelným důsledkem jako „odměna“ za úsilí jedince (Domonkos, 2016). Dalším argumentem proti progresivnímu zdanění je možnost daňové optimalizace, kdy vysokopříjmové osoby hledají cesty, jak se progresivnímu zdanění vyhnout, což může následně snižovat celkovou efektivitu daňového systému.

2 Postoje k progresivnímu zdanění

Na základě představených argumentů v předchozí kapitole je patrné, že individuální postoje k progresivnímu zdanění nejsou jednotné a variují na základě různorodých faktorů. Nejčastěji proti sobě vystupuje vlastní zájem jednotlivce, který chce maximalizovat svůj materiální užitek, a faktor obav o férovost redistribuce (Hennighausen & Heinemann, 2015).

Druhá kapitola bakalářské práce se zaměří na systematické ukotvení problematiky postojů k progresivnímu zdanění v teoretickém a konceptuálním rámci. Nejprve jsou vymezeny klíčové pojmy, včetně obecného pojetí postojů, postojů k sociálnímu státu a hlavních teoretických přístupů k jejich vysvětlování. V další části druh kapitoly je pozornost věnována konkrétním determinantům postojů k progresivnímu zdanění, zejména roli sociální třídy a socioekonomického statusu, zkušenostem se sociální mobilitou a individuálnímu vnímání příjmových nerovností a spravedlnosti příjmového rozdělení. Právě vliv těchto faktorů zkoumá překládaná bakalářská práce.

2.1 Definice klíčových konceptů

Na základě rešerše literatury vyplynulo několik klíčových konceptů, které postoje k progresivnímu zdanění nejvíce ovlivňují a jsou popsány v následujících podkapitolách. Mezi tyto koncepty patří vnímání struktury daňového systému jako takového (Edlund, 2003; Roberts et al., 1994), ekonomický zájem jedince (Kalleitner & Bobzien, 2024), či struktura výdajů sociálního státu (Berens & Gelepithis, 2019).

2.1.1 Obecná definice postojů

Jako postoj je označována psychologická tendence jednotlivce hodnotit objekty určitými dimenzemi, jako je např. míra souhlasu (či nesouhlasu) či obliba daného objektu. Ajzen (2001) ve svém vlivném článku zdůrazňuje, že postoje jsou vnitřní stavy, které nejsou přímo pozorovatelné, ale projevují se prostřednictvím kognitivních, afektivních a behaviorálních složek. Podle Ajzena postoje slouží jako hodnotící shrnutí zkušeností jedince, přičemž jsou relativně stabilní, ale zároveň otevřené změnám na základě nových informací nebo kontextuálních vlivů, které formují subjektivní normy a vnímanou kontrolu nad chováním.

Propojení této obecné definice postojů s progresivním zdaněním ukazuje, že postoje ke zdanění příjmů nejsou pouze racionálním výčtem ekonomického užitku, ale komplexním hodnotícím procesem. Zatímco kognitivní složka postoje zahrnuje přesvědčení o spravedlnosti

či zásluhovosti příjmu a bohatství, afektivní složka může odrážet pocit nespravedlnosti při vnímání vlastního daňového zatížení, nebo také pocit hrdosti nad vlastním finančním příspěvkem k celkovému blahu společnosti. Behaviorální složka postoje se pak může projevovat sklony k jednání v reakci na progresivní zdanění, jako je například hlasování pro politiky a strany, které progresivní zdanění příjmu podporují či odmítají, nebo využívání daňového plánování za účelem minimalizace vlastních odvodů. V souladu s Ajzenovým pojetím se zde projevuje také vliv kontextu: postoj jednotlivce se může lišit v závislosti na tom, zda je objekt postoje (progresivní zdanění příjmu) hodnoceno v abstraktní rovině jako ideál sociální spravedlnosti, nebo v konkrétní rovině osobního finančního dopadu, kde dochází k přehodnocování na základě vnímané reality a vlastních ekonomických zájmů.

Postoje k progresivnímu zdanění jsou formovány, jak již bylo zmíněno, na základě vztahu mezi ekonomickým zájmem jednotlivce, který se snaží o maximalizaci příjmů, a spravedlnostními normami, jako např. zda je bohatství zasloužené, či získané náhodou (Ballard-Rosa et al., 2017).

Popsán byl také jev, kdy je v populaci progresivní zdanění podporováno v abstraktním pojetí, kdy lidé souhlasí s tvrzením, že by bohatí měli platit větší podíl, ale když jim byla položena konkrétní otázka tázající se na jejich cílenou sazbu, tak v konkrétním měřítku preferovali proporční, rovnou daň (Roberts et al., 1994). Bylo však zjištěno, že tento jev se objevil jen v kontextu americké daňové soustavy, a např. ve Švédsku tato nesrovnalost mezi abstraktním a konkrétním pojetím, zjištěna nebyla (Edlund, 2003), což může značit, že vyšší informovanost obyvatelstva o struktuře daňové soustavy může ovlivnit jejich postoje k progresivnímu zdanění.

Percepce daňového systému také hraje nezastupitelnou roli a dokazuje, že na postoje má vliv vnímání reality než realita samotná. Obecně mají lidé tendenci nadhodnocovat svůj vlastní příspěvek do rozpočtu, než ve skutečnosti je (Kalleitner & Bobzien, 2024). Konkrétně u vysokopříjmových osob to vede k jevu, kdy vnímají systém jako progresivnější, než v realitě je, a tím pádem jsou méně nakloněni změnám daňové soustavy (ibid.).

Neopomenutelným faktorem je také tzv. *decoupling* (oddělení) postojů ke struktuře státu od velikosti státu (Barnes, 2015). Velikost státu se v tomto kontextu vztahuje k celkovému objemu veřejných výdajů a daňových příjmů, zatímco struktura státu odkazuje k jejich vnitřnímu uspořádání, tedy k tomu, kdo a jakým způsobem na financování státu přispívá a jak jsou veřejné prostředky následně rozdělovány. V mnoha státech OECD výzkumy zjistily (ibid.), že občané si přejí vyšší progresivitu zdanění, ale zároveň žádají nižší celkovou daňovou

zátěž a apelují tedy na změnu struktury systému než celkový objem vybíraných daní.

2.1.2 Postoje k sociálnímu státu a jeho politikám

Postoje k redistribučním politikám sociálních států a k jejich existenci samotné jsou multidimenzionální a závisí na struktuře sociální politiky daného státu, jako je např. hodnotová orientace či univerzalita (nebo naopak testování příjmů) jistých dávek. Pokud je sociální stát koncipován primárně na pomoc nejchudším, tak klesá ochota střední a vyšší třídy tento systém podporovat, jelikož do něj primárně přispívají, ale nečerpají mnoho benefitů (Berens & Gelepithis, 2019). Podpora systému naopak roste, když dochází ke zvýšení výdajů na pojišťování rizik střední třídy, jako jsou např. starobní důchody (ibid.). Politiky sociálního státu obecně podporují častěji jedinci, kteří na něm jsou závislí, jako jsou ženy, starobní důchodci a osoby s nižšími příjmy (ibid.). Silnou roli ve formování postojů hraje vlastní zájem také u dalších skupin, kdy například mladí dospělí s rodinami více podporují pro-rodinné politiky sociálního státu, zatímco důchodci více podporují např. příspěvek na péči (Blekesaune, 2003).

Postoje jsou ovlivněny nejen na mikro-úrovni jednotlivce, ale ovlivňuje je i makro-úroveň státu. Při vyšší nezaměstnanosti ve státě vykazuje populace vyšší podporu opatřením, která tento problém mají řešit (Blekesaune, 2003, s. 424). Toto může být z důvodu, že si nezaměstnané osoby mohou uvědomit, že jsou náchylní vůči rizikům, která nemohou ovlivnit (ibid.). Z výzkumů také vyplývá, že mnoho osob nemá na sociální stát jednotný názor, ale na různé složky sociálního státu má různé názory, které mohou být i vzájemně protichůdné (Roosma et al., 2013). Toto je patrné např. na analýze postojů české populace, kdy bylo zjištěno, že populace více podporuje univerzální služby, jako je např. důchodové pojištění, než selektivní, jako je podpora v nezaměstnanosti (Linek & Petrůšek, 2020, s. 122). Úroveň podpory většiny prvků sociálního státu byla však na srovnatelné úrovni se státy západní Evropy, ale bylo zjištěno, že Česko, na rozdíl od ostatních východoevropských států, vykazuje v populaci preference pro nižší roli státu, ale i nižší míru kritiky k výsledkům sociálních politik (Roosma et al., 2013).

2.1.3 Teoretické přístupy k vysvětlování postojů k progresivnímu zdanění

Na základě představených informací a existujícího výzkumu lze postoje k progresivnímu zdanění vysvětlit s využitím různých teoretických přístupů.

Mezi nejvlivnější patří teorie racionální volby a vlastního zájmu. Tato teorie tvrdí, že osoby podporují takové nastavení daňové soustavy, které maximalizuje jejich vlastní čistý

příjem, kdy postoj je ovlivněn sociálním statusem a třídou, či očekáváním sociální mobility (Hennighausen & Heinemann, 2015; Kalleitner & Bobzien, 2024). Konkrétně je popsán tzv. Meltzer - Richard model, kdy voliči s příjmem pod medián budou požadovat vyšší zdanění vysokopříjmových obyvatel a redistribuci těchto prostředků, jelikož z ní budou profitovat (Meltzer & Richard 1981 cit in: Hennighausen & Heinemann, 2015). S vyšším příjmem tedy podpora progresivního zdanění klesá, jelikož je pro vysokopříjmové osoby progresivní zdanění finančně nevýhodné (Berens & Gelepithis, 2019). Tento vztah však není lineárně závislý, jak popisují Henninghausen a Heinemann (2015), kdy ve svém výzkumu představili hypotézu, že některé vysokopříjmové osoby podporují progresivní zdanění, jelikož v něm vidí pojištění proti sociálním rizikům plynoucím z rozšířené chudoby či příjmové nerovnosti, a to i přes fakt, že je pro ně finančně nevýhodné.

Postoje k progresivnímu zdanění lze také interpretovat pomocí norem spravedlnosti a konceptu zásluhovosti, kdy dle této teorie lidé nesledují pouze svůj finanční zájem, ale berou v potaz i spravedlnost tohoto rozdělení. Bylo zjištěno, že pokud si lidé myslí, že bohatství je výslednicí talentu a úsilí, tak podporují progresivní zdanění méně, než ty osoby, které věří, že za bohatstvím stojí štěstí (Ballard-Rosa et al., 2017).

Postoje k progresivnímu zdanění tak lze chápat jako konkrétní projev širších a hlubších norem distribuční spravedlnosti, které formují obecné představy o legitimním rozdělování zdrojů ve společnosti. Jak argumentují Hülle a spoluautoři (2018), jednotlivci se liší v základních orientacích ohledně sociální spravedlnosti, zejména v míře důrazu na zásluhovost, rovnost či potřeby. Tyto orientace strukturují jejich hodnocení přerozdělovacích politik, jakou je například progresivní zdanění příjmu. Jinými slovy, normy distribuční spravedlnosti předchází postoje k přerozdělování a jsou vyjádřením zastávaných norem. Zatímco jedinci s převahou zásluhovosti (*equity*) považují nerovnosti za oprávněné, pokud odrážejí rozdíly ve vynaloženém úsilí a schopnostech jednotlivců, osoby zastávající rovnost (*equality*) nebo potřeby (*need*) častěji vnímají přerozdělování, včetně progresivního zdanění, jako legitimní nástroj korekce sociálních a ekonomických nerovností, které považují za nežádoucí. Podpora progresivního zdanění je tedy méně otázkou čistého ekonomického kalkulu a více odrazem hlubších normativních představ o tom, jakým způsobem by měly být ve společnosti rozdělovány zdroje a břemena.

Roli také hrají kognitivně-psychologické faktory, kdy postoje k progresivnímu zdanění ovlivňuje vnímání situace. Toto zahrnuje např. jev, kdy v abstraktním pojetí lidé progresivní zdanění podporují, ale v konkrétním již ne (Edlund, 2003; Reimers, 2009; Roberts et al., 1994),

či tendenci, kdy lidé nadhodnocují svůj odvod na daních oproti realitě (Kalleitner & Bobzien, 2024). Tyto mechanismy vnímání jsou klíčové pro interpretaci dat z dotazníkových šetření, které často pracují se subjektivním vnímáním situace než s měřitelnými ukazateli.

Poslední kategorie vlivů, kterou je nutno zmínit, jsou institucionální vlivy, jako např. finanční krize roku 2008, která byla způsobená riskantními spekulacemi na finančním trhu. Následné záchranné balíčky bankám zvýšily podporu progresivnímu zdanění, jelikož bohatství elit bylo v kontextu těchto událostí vnímáno jako nezasloužené (Limberg, 2020). Mezi institucionální vlivy také patří již zmíněný vliv sociálního státu, kdy jeho struktura a univerzalita ovlivňují postoje jedinců jak k sociálnímu státu, tak k progresivnímu zdanění, které ho financuje (Jaeger, 2009).

2.2 Vysvětlování postojů k progresivnímu zdanění: analytický rámec bakalářské práce

Na základě dosavadní analýzy literatury na téma postojů k progresivnímu zdanění vyvstaly čtyři nejpodnětnější faktory, které mohou s těmito postoji signifikantně souviset a zároveň ohledně jejich působení nepanuje v literatuře definitivní shoda. Předkládaná bakalářská práce analyzuje platnost těchto tvrzení. Mezi tyto faktory patří socioekonomický status / sociální třída, očekávání sociální mobility v budoucnu, vnímání příjmových nerovností ve společnosti a vnímání spravedlnosti příjmového rozdělení.

2.2.1 Sociální třída a socioekonomický status[1]

Sociální třída je jedním z významných determinantů postojů k progresivnímu zdanění, na rozdíl od příjmu, který obsahuje pouze dimenzi aktuální finanční situace, avšak nezahrnuje kontext pracovně-právních a zaměstnaneckých vztahů, životních šancí a jistoty zaměstnání (Domonkos, 2016; Edlund, 2003; Breen, 2004)

Výzkumy demonstrují, že členové dělnických a manuálních tříd (*working class*) vykazují vyšší podporu progresivního zdanění než jedinci příslušící k vyšším třídám (Jaeger, 2009, s. 733). Edlund (2003) toto dále potvrzuje, kdy jeho výzkum dokládá, že švédská dělnická

[1] Vzhledem k silné provázanosti těchto dvou pojmů a jejich častému zástupnému využití v literatuře zkoumající postoje k progresivnímu zdanění jsou oba tyto pojmy pro účely bakalářské práce chápány jako reprezentující ekvivalentní oblast sociální stratifikace.

třída vykazuje výrazně vyšší podporu progresivního zdanění příjmu, než příslušníci tzv. salariátu (manažerských a administrativních profesí); tento vztah zůstává v platnosti i při kontrolování příjmu.

Proti progresivnímu zdanění konzistentně napříč výzkumy vystupují samostatně výdělečně činné osoby (např. čeští OSVČ) a drobní zaměstnavatelé (*petite bourgeoisie*), kteří se proti progresivnímu zdanění staví silněji než běžní zaměstnanci (Barnes, 2015; Domonkos, 2016). Toto může být vysvětleno jejich pozicí na pracovním trhu, kdy na ně daňové zatížení může dopadat silněji než na řadové zaměstnance.

Vliv sociální třídy literatura vysvětluje primárně dvěma mechanismy, a to mechanismem pojištění vůči sociálním rizikům a mechanismem třídní identity. První zmíněný mechanismus je založen na faktu, že nižší třídy jsou vystaveny vyšším rizikům nezaměstnanosti a existují ve vyšší prekaritě (Barnes, 2015). Progresivní zdanění a ostatní redistribuční mechanismy jsou pro ně tedy formou sociálního pojištění.

Třídní pozice může dále částečně utvářet i normativní orientace, o čemž pojednává druhý mechanismus třídní identity. Bylo zjištěno, že mezitřídní polarizace je vyšší ve státech se sociálně-demokratickou tradicí sociálních států (Edlund, 2003; Jaeger, 2009), což indikuje význam třídní identity při formování postojů k určitým otázkám – zájmy se v těchto kontextech organizují dle třídní identity, kdy v otázce progresivního zdanění se vyšší třídy kolektivně staví proti, zatímco nižší třídy toto opatření podporují.

2.2.2 Sociální mobilita

Sociální mobilita ve svém základním pojetí označuje fenomén, kdy jednotlivci či skupiny mění svou pozici v rámci systému sociální stratifikace (Breen, 2004). Tyto změny jsou většinou chápány ve vertikálním systému nízké – vysoké (třídy, prestiže povolání, příjmu, atd.) (Miller, 1960). Sociální mobilita se nejčastěji člení dle časové linky, na kterou se zaměřuje, a to na mezigenerační (intergenerační mobilitu) a vnitrogenerační (intragenerační) mobilitu. Mezigenerační mobilita sleduje změny v postavení jedince relativně k rodině, kde vyrůstal, zatímco vnitrogenerační sleduje změny v sociálním statusu v průběhu pracovního života jedince (Breen, 2004, s. 3).

Pro účely této práce je „sociální mobilita“ operacionalizována pouze jako intragenerační (kariérní), jelikož vliv očekávání sociální mobility v budoucnu má vliv na postoje k progresivnímu zdanění a je s ním pracováno v nejrůznějších dotazníkových šetřeních (Hennighausen & Heinemann, 2015, s. 261, 277). Kromě toho analyzovaná data jsou průřezová

a také neměří mezigenerační sociální mobilitu.

Intragenerační sociální mobilita se odehrává na základě několika mechanismů, tím nejdůležitějším je snaha jednotlivců maximalizovat svůj příjem a status, zkrátka „mít se lépe“ (Sorensen, 1975). Dle této teorie se lidé snaží využívat šance k postupu výše v sociální hierarchii, dokud nedosáhnou pozice, kde vnímají soulad mezi dosaženou pozicí a vynakládanými zdroji. Dalším faktorem jsou tzv. vnitřní trhy práce (*internal labor markets*), které jsou typické pro větší organizace s existující hierarchií, které tvoří pomyslné žebříčky, po kterých se zaměstnanci v průběhu kariéry pohybují (Kalleberg & Mouw, 2018).

Sociální mobilita poté působí i tzv. akulturační funkcí, kdy se např. duševní zdraví a wellbeing vzestupně mobilních osob akulturuje s podmínkami jejich nově nabyté třídy a naopak (Houle, 2011). Akulturace v tomto kontextu označuje proces, v jehož rámci jedinci postupně přejímají hodnoty, normy a postoje charakteristické pro sociální třídu, do níž se přesunuli, a to v důsledku dlouhodobé expozice novým sociálním a ekonomickým podmínkám.

Vliv sociální mobility na postoje k progresivnímu zdanění je zkoumán na základě mechanismu budoucích očekávání, a právě zmíněné akulturace do nové sociální třídy. První zmíněný konstrukt, v literatuře také označovaný jako POUM (*prospect of upward mobility)*, „očekávání vzestupné mobility“ zde hraje klíčovou roli. Je teoretizováno, že lidé, kteří čekají, že v příštích 10 letech budou v lepší pozici, indikují preferenci pro nižší progresivitu, protože sami nechtějí v budoucnu čelit vysokému daňovému břemenu (Ballard-Rosa et al., 2017). Dle mechanismu akulturace dochází u mobilních jedinců k přejímání postojů nové třídy, což může vyústit ve vnímání progresivního zdanění jako neopodstatněného, právě kvůli příslušnosti člověka do nové, vyšší, vrstvy, jelikož si mohou myslet, že ekonomický úspěch je výsledkem zásluhovosti, právě na základě vlastní žité zkušenosti (Hennighausen & Heinemann, 2015).

Sestupná mobilita, kdy člověk z vyšší sociální pozice nabyde nižší, často v lidech probouzí myšlenku, že systém, který jim tento jev způsobil, je nespravedlivý (Houle, 2011). Pokud tento propad v pozici vnímají tedy jako nespravedlnost, může to u nich posílit podporu redistribuce a progrese. Podobně operuje i očekávání sestupné mobility, jelikož osoby, které očekávají, že se v budoucnu budou mít hůře, podporují opatření, které by tento jev měly zmírnit (ibid.).

2.2.3 Vnímání příjmových nerovností ve společnosti a jejich spravedlnosti

V oblasti daňové politiky je často popisovaný nesoulad mezi objektivní měřitelnou realitou a subjektivním vnímáním ze strany populace. Postoje k progresivnímu zdanění právě

formují i kognitivní faktory. Lidé jsou často špatně informováni či zkrátka neví, jaká je skutečná míra nerovností nebo jaké je jejich objektivní postavení ve společnosti (Kalleitner & Bobzien, 2024). Vysokopříjmové osoby mají také tendenci nadhodnocovat svůj odvod do systému a vnímat systém jako více progresivní, než ve skutečnosti je, zatímco nízkopříjmoví tento jev zažívají přesně opačně – vnímají progresivitu jako nedostatečnou (ibid). Po seznámení s objektivními daty však svůj postoj často upravují (ibid.).

Klíčový je zde však jev averze k nerovnostem, který implikuje, že lidé pociťují ztrátu užitku, pokud jsou nerovné výsledky vnímány jako nespravedlivé, a to i pokud ze situace sami benefitují (Berens & Gelepithis, 2019; Doerrenberg & Peichl, 2013). Tento jev může např. zvyšovat podporu progresivního zdanění u vysokopříjmových osob, jelikož pokud jsou dostatečně v opozici k nerovnostem, mohou vnímat, že velmi silné nerovnosti rozbíjejí sociální smír (Doerrenberg & Peichl, 2013).

Pokud jsou nerovnosti vnímány společností jako vysoké, zvyšuje to tzv. sociální distanci (*pocit, že ostatní členové společnosti jsou „jako my“*) a to oslabuje pocit sdíleného osudu (Paskov & Dewilde, 2012). Pokud spolu tedy osoby z rozdílných poměrů méně interagují, což se ve více nerovných společnostech děje (ibid.), tak to může snižovat empatii a ochotu podílet se na blahu ostatních, a dochází k tzv. erozi solidarity (ibid.). Tento faktor v obecné rovině oslabuje podporu redistribučních opatření, ale zde v oblasti daňové politiky se promítá specificky k jevu, kdy s rostoucí nerovností klesá podpora pro progresivní zdanění.

Posledním významným faktorem, který ovlivňuje podporu progresivního zdanění, je vnímání spravedlnosti příjmového rozdělení. Tento jev je úzce spojen s vnímáním samotné existence a rozsahu příjmových nerovností, ale zaměřuje se na pociťovanou (ne)spravedlnost tohoto rozdělení. Odborná literatura vnímání spravedlnosti často také označuje pojmem „distributivní spravedlnost“, kterou chápe jako postoje k řádu, který určuje, jakým způsobem mají omezené zdroje ve společnosti být rozděleny mezi její členy, a zda je tento proces rozdělování spravedlivý (Cook & Hegtvedt, 1983; Hülle et al., 2018).

V literatuře (Lewin-Epstein et al., 2003) jsou popsány celkem čtyři klíčové principy distributivní spravedlnosti. Pro účely této práce jsou důležité tři, a to princip zásluhovosti, potřeby a rovnosti. Princip zásluhovosti staví na myšlence, že úspěch je výsledkem tvrdé práce a talentu lidí, a osoby, u kterých je nejsilnější víra v tento princip, mají nižší tendenci podporovat progresivní zdanění (Berens & Gelepithis, 2019). Princip potřeby naopak staví na myšlence, že by mělo být každému zajištěno důstojné minimum zdrojů, a lidé s důvěrou v tento princip právě podporují progresivní zdanění jako prostředek k dosažení tohoto cíle (Lewin-

Epstein et al., 2003, s. 5). Silný vliv má také princip rovnosti, který staví na myšlence, že by všichni zúčastnění v procesu měli obdržet stejný podíl. Toto může vést k podpoře rovné daně, či k již zmíněnému nesouladu, kdy lidé v abstraktní rovině podpoří progresivní zdanění, ale v konkrétní rovnou daň (Cook & Hegtvedt, 1983; Roberts et al., 1994). Pro úplnost je vhodné zmínit, že existuje v teoriích distributivní spravedlnosti i princip nároku, který ospravedlňuje existenci nerovností na základě existujících statusových charakteristik z minulosti, ale pro účely této práce není dále rozvinut vzhledem k jeho nízké relevanci.

Důležitý je i příbuzný faktor tzv. procedurální spravedlnosti. Tento faktor hodnotí, zda je proces vedoucí k nějakému výsledku považován za legitimní či ne, na základě ne/participace v procesu samotném (Deutsch, 1975). Ve vztahu k progresivnímu zdanění je teoretizováno, že pokud je proces rozdělování příjmů ve společnosti vnímán jako procedurálně nespravedlivý, tak lidé vykazují vyšší podporu progresivnímu zdanění, jako „nápravu“ za vnímanou korupci a klientelismus (Domonkos, 2016). Tento názor se nejčastěji objevuje v post-socialistických státech Evropy (bývalé členské státy RVHP), a v těchto státech častěji u nízkopříjmových osob (ibid.). Lidé v těchto situacích častěji věří, že systém v jejich státě je zkorumpovaný a že daňové úřady uplatňují zákony selektivně, a proto v progresivním zdanění vidí nápravu nerovností způsobených klientelismem a korupcí (ibid.).

Vnímání a ospravedlňování příjmových rozdílů je také ovlivněno způsobem, jakým rozdíl vznikl. Pokud je lidmi takto nabyté bohatství vnímáno jako nezasloužené, či získáno štěstím či rizikovými spekulacemi (jako např. finanční krizí roku 2008), tak podpora progresivního zdanění u těchto lidí roste (Limberg, 2020). Postoje k progresivnímu zdanění jsou tedy formovány nejen vnímaným rozsahem nerovností, ale i jejich morální interpretací a tedy tím, zda jsou vnímány jako zasloužené, procedurálně legitimní, či nespravedlivé.

3 Hypotézy

Na základě představených mechanismů a faktorů, které ovlivňují postoje k progresivnímu zdanění, vyvstalo k výzkumným otázkám definovaným v úvodu práce několik hypotéz. K první výzkumné otázce, „Jaké faktory souvisí s individuálními postoji k progresivnímu zdanění?“ vyvstalo šest hypotéz (H1 – H6), které jsou popsány níže. Druhá výzkumná otázka této práce, „Jak se liší postoje k progresivnímu zdanění mezi Evropskými státy?“, je zkoumána primárně hypotézou H7 a analýzou mezistátních rozdílů v postojích.

3.1 VO1: Které faktory mají na postoje k progresivnímu zdanění klíčový vliv?

3.1.1 Vztah mezi socioekonomickým statusem a postoji k progresivnímu zdanění

Na základě teorie racionální volby existuje mezi sociální třídou / socioekonomickým statusem a postojem k progresivnímu zdanění, kdy s vyšší pozicí na společenském žebříčku (a to jak subjektivně měřenou, tak i objektivně) je asociována nižší podpora progresivního zdanění a naopak je vyšší podpora rovné daně (Berens & Gelepithis, 2019; Edlund, 2003; Hennighausen & Heinemann, 2015; Jaeger, 2009).

Dle konkrétní analýzy postojů tříd (Domonkos, 2016) byla tato teorie dále rozvinuta, kdy byla naměřena vyšší podpora progresivnímu zdanění u tříd, které jsou označovány jako „tradiční pracující“ (dělníci, manuální pracovníci, zaměstnanci v nižších službách), zatímco u tzv. salariátu (manažerské pozice, vyšší administrativa) a u OSVČ byla naměřena nižší podpora, primárně plynoucí z faktu, že nižší třídy, pracující častěji na prekérních pozicích, vnímají progresivní zdanění jako jistou formu „pojištění“ proti rizikům plynoucím ze svého postavení ve společnosti.

Z těchto informací vyvstává první hypotéza, znějící následovně: „*Socioekonomický status je negativně asociován s podporou progresivního zdanění.*“ (H1)

3.1.2 Vliv očekávání sociální mobility na postoje k progresivnímu zdanění

Dalším faktorem, který ovlivňuje postoje k progresivnímu zdanění, je sociální mobilita, popř. její očekávání v budoucnu. Vnitrogenerační mobilita, tj. během života konkrétního člověka, nikoli mezigenerační, ovlivňuje postoje k progresivnímu zdanění podobným

mechanismem, jako teorie racionální volby u předchozí hypotézy. Vnitrogenerační sociální mobilita staví na myšlence, že lidé se snaží po dobu svých kariér stoupat v sociální hierarchii a mít se lépe (Sorensen, 1975) a mířit tak za vyšším socioekonomickým statusem.

Tato bakalářská práce staví na konstruktu „očekávání vzestupné mobility" *(prospect of upward mobility, POUM),* který předpokládá, že osoby, které očekávají, že v následující dekádě budou v lepší pozici než v době dotazování, budou indikovat nižší podporu progresivnímu zdanění (Ballard-Rosa et al., 2017), a naopak osoby, které očekávají, že se budou mít hůře než v současnosti, budou v průměru vykazovat vyšší podporu progresivního zdanění, jelikož je v této situaci v jejich zájmu podporovat opatření, která zmírní jejich budoucí horší socioekonomický status. Také budou více podporovat progresivní zdanění, jelikož mohou svou novou situaci považovat za nespravedlivou a progresivní zdanění vnímat jako opravný prostředek k této nespravedlnosti (Houle, 2011).

Druhá hypotéza na základě těchto poznatků zní: „*Očekávání vzestupné sociální mobility je negativně asociováno s podporou progresivního zdanění.*" (H2)

3.1.3 Vliv vnímání příjmových nerovností

Vnímání příjmových nerovností by mělo být s podporou progresivního zdanění asociováno pozitivně – tj. je očekáváno, že čím víc jednotlivec vnímá rozsah příjmových nerovností, tím více bude podporovat progresivní zdanění. Toto očekávání staví na mechanismu averze k nerovnostem, kdy lidé cítí ztrátu užitku ze zdrojů, pokud mají pocit, že výsledná distribuce zdrojů byla nevýhodná a to i v případech, kdy z ní sami čerpali výhody (Berens & Gelepithis, 2019; Doerrenberg & Peichl, 2013). Vnímání příjmových nerovností je však často zkresleno, jelikož v populaci panuje obecně nižší informovanost o struktuře daňové politiky a také je často ze stran vysokopříjmových nadhodnocen jejich přínos státnímu rozpočtu, zatímco u nízkopříjmových je to přesně naopak (Kalleitner & Bobzien, 2024). Primárně tedy vlivem mechanismu averze k nerovnostem vyvstává třetí hypotéza: „*Vnímání rozsahu příjmových nerovností ve společnosti je pozitivně asociováno s podporou progresivního zdanění.*" (H3)

Vnímání rozsahu nerovností může zároveň působit jako moderační proměnná, a to v kontextu výše popisovaného vlivu očekávání sociální mobility na podporu progresivního zdanění. Pokud člověk vnímá větší rozsah příjmových nerovností, tak z definice chápe rozdíly mezi jednotlivými třídami či skupinami příjmů jako rozsáhlé. Pokud tedy očekává, že bude členem vyšší sociální třídy (již zmíněný mechanismus POUM, (Ballard-Rosa et al., 2017)), negativní souvislost mezi očekávanou vzestupnou mobilitou a podporou progresivního zdanění

bude za těchto podmínek silnější. Tím tedy vzniká čtvrtá hypotéza: „*Vnímání rozsahu příjmových nerovností moderuje vztah mezi očekáváním vzestupné sociální mobility a podporou progresivního zdanění tak, že negativní efekt očekávané mobility je silnější u jedinců, kteří vnímají příjmové nerovnosti jako rozsáhlé.*“ (H4)

3.1.4 Vliv vnímání spravedlnosti příjmového rozdělení

Kromě toho, zda jedinec vnímá rozsah příjmových nerovností ve společnosti, má na postoje k progresivnímu zdanění také vliv to, jak spravedlivě je rozdělení vedoucí k těmto výsledkům vnímáno. Tento postoj se v populaci liší na základě odlišných přístupů k distributivní spravedlnosti, tj. souboru postojů ke způsobu, jakým jsou omezené zdroje ve společnosti distribuovány (Cook & Hegtvedt, 1983; Lewin-Epstein et al., 2003). Nejčastějšími přístupy je princip zásluhovosti (výsledek je jen dílem vlastní píle a schopností), potřeby (ve výsledku by každý měl mít důstojné minimum zdrojů) a princip rovnosti (každý by měl obdržet stejný podíl). Roli také hraje procedurální spravedlnost neboli vnímání legitimity redistribučního procesu. V praxi to znamená, že pokud lidé vnímají distribuční systém jako zkorumpovaný, tak častěji podporují progresivní zdanění jako domnělou korekci této pociťované korupce (Domonkos, 2016). Procedurální spravedlnost zde není testována samostatně, ale pomáhá vysvětlit, proč lidé mohou vnímat redistribuci jako legitimní či korektivní nástroj. Celkově tedy na základě těchto poznatků vzniká další hypotéza, znějící: „*Vnímání spravedlnosti příjmového rozdělení je asociováno s podporou progresivního zdanění.*“ (H5). Konkrétně to znamená, že jedinci, kteří vnímají rozdělení příjmů jako nespravedlivé, mají tendenci více podporovat progresivní zdanění.

Zároveň vnímání spravedlnosti souvisí s vnímáním rozsahu příjmových nerovností, a to zejména v rovině zesilování jejich vzájemného vztahu. Na základě averze k nerovnostem lze teoretizovat, že v kontextu vnímaných rozsáhlých nerovností se negativní hodnocení spravedlnosti příjmového rozdělení silněji promítá do podpory progresivního zdanění. Na tomto základě je testována moderační hypotéza, která předpokládá, že vnímaný rozsah příjmových nerovností podmiňuje sílu vztahu mezi vnímáním spravedlnosti příjmového rozdělení a podporou progresivního zdanění. V plném znění tedy: „*Čím větší je vnímaný rozsah příjmových nerovností ve společnosti, tím silnější je souvislost mezi vnímáním spravedlnosti příjmového rozdělení a podporou progresivního zdanění.*“ (H6). To znamená, že jedinci, kteří vnímají nerovnosti ve společnosti jako velké a současně vnímají toto rozdělení jako nespravedlivé, tak budou mnohem více podporovat progresivní zdanění.

3.2 VO2: Jak se liší postoje k progresivnímu zdanění napříč státy Evropy?

Na makro-úrovni jednotlivých států vyvstává na základě představených argumentů o podobách sociálních států otázka, zda se podpora progresivního zdanění mezi státy liší na základě podoby sociálního státu v daném státě. Nejčastěji se pracuje se třemi ideálními typy sociálních států (liberální, konzervativní, sociálně-demokratický) (Esping-Andersen, 1990), kdy byla zjištěna nejvyšší podpora redistribučním opatřením v konzervativních typech sociálních států, mírně nižší v sociálně-demokratických a nejnižší v liberálních. Tyto rozdíly mohou být vysvětleny odlišnou mírou dekomodifikace a jinými pojetími role trhu a státu při zabezpečování blaha obyvatel.

Pro mnoho států v této práci však Esping-Andersen nenachází klasifikaci a nepracuje s nimi, zejména se státy střední a východní Evropy. Dle Fengera (2007) nebyl nalezen dostatečný podklad pro definování čtvrtého, „post-socialistického" režimu sociálního státu, avšak pro účely této práce je vhodnější pracovat s tímto „čtyřlístkem", nikoli „trojúhelníkem" sociálních států, právě kvůli společné historické zkušenosti a také kvůli existenci specifických postojů k redistribuci a zkušenostmi z transformace na tržní ekonomiku. Hypotéza zkoumající tyto rozdíly tedy zní: „*Průměrná podpora progresivního zdanění se liší dle zavedené formy sociálního státu (welfare regime) v daném státě.*". (H7)

Pro přehlednost jsou všechny hypotézy shrnuty v tabulce 1 spolu s korespondující výzkumnou otázkou.

Tabulka 1: Přehled hypotéz

Výzkumná otázka	Hypotéza	Znění
VO1	H1	Socioekonomický status je negativně asociován s podporou progresivního zdanění.
	H2	Očekávání vzestupné sociální mobility je negativně asociováno s podporou progresivního zdanění.
	H3	Vnímání rozsahu příjmových nerovností ve společnosti je pozitivně asociováno s podporou progresivního zdanění.
	H4	Vnímání rozsahu příjmových nerovností moderuje vztah mezi očekáváním vzestupné sociální mobility a podporou progresivního zdanění tak, že negativní efekt očekávané mobility je silnější u jedinců, kteří vnímají příjmové nerovnosti jako rozsáhlé.
	H5	Vnímání spravedlnosti příjmového rozdělení je asociováno s podporou progresivního zdanění.
	H6	Čím větší je vnímaný rozsah příjmových nerovností ve společnosti, tím silnější je souvislost mezi vnímáním spravedlnosti příjmového rozdělení a podporou progresivního zdanění.
VO2	H7	Průměrná podpora progresivního zdanění se liší dle zavedené formy sociálního státu (welfare regime) v daném státě.

Zdroj: Autor

4 Metodologie

4.1 Využitý software

Pro analýzu je využit programovací jazyk R (verze: 4.4.2 Pile of Leaves) a jeho nadstavba RStudio. Víceúrovňové modely byly odhadnuty prostřednictvím balíčku *lme4*(Bates et al., 2015).

4.2 Data

Pro analýzu je využita datová sada dlouhodobě běžícího výzkumu *International Social Survey Programme*, konkrétně ISSP 2019 „Social Inequality V“ (ISSP Research Group, 2022). Datový soubor původně obsahuje 29 států, pro účely této bakalářské práce byl datový soubor však zredukován a ponechány byly pouze evropské státy (n = 16). Sběr probíhal v níže uvedených zemích mezi 4. únorem 2019 a 16. srpnem 2021. Pro sbírání dat byla použita velká škála metod: osobní rozhovory PAPI a CAPI, distanční metody CAWI a CATI, a dotazníky vyplňované samostatně (jak v papírové podobě, tak přes web[2]).

Do analýzy vstupují pouze ekonomicky aktivní osoby, tj. jedinci, kteří v době dotazování byli výdělečně činní, zejména z důvodu, že je v práci využita klasifikace do tříd, která mj. využívá aktuální zaměstnání, a je proto žádoucí obsáhnout v analýze pouze respondenty, kteří v době dotazování byli zaměstnaní. Osoby, které ekonomicky aktivní v době dotazování nebyly, byly z konečného datového souboru odstraněny.

Tabulka 2 zobrazuje státy vstupující do finální analýzy a počet respondentů v každém státě.

[2] Rozdílem této metody od CAWI je to, že pro vyplnění bylo umožněno i jiné zařízení než počítač.

Tabulka 2: Přehled zemí a velikostí vzorků

Země	Počet respondentů
Rakousko	674
Bulharsko	600
Chorvatsko	598
Česká republika	1 118
Dánsko	647
Finsko	586
Francie	939
Německo	791
Island	836
Itálie	552
Litva	571
Norsko	868
Slovinsko	603
Švédsko	940
Švýcarsko	2 132
Velká Británie	859
Celkem	**13 314**

Zdroj: Autor

4.3 Reprezentativita a vážení

Reprezentativita je v ISSP řešena specificky na národních úrovních, kdy slouží ke kompenzaci nerovných pravděpodobností výběru, nižší míry návratnosti či dorovnání vzorku na populaci (daného státu). Váhy však nejsou srovnatelné mezi státy a každý stát v tomto cyklu ISSP má jiný typ a kombinaci vážení.

Váhy nejsou v této práci nijak využity, primárně z důvodu, že účelem analýzy je testování vztahů mezi proměnnými, a nikoliv výpočet populačních odhadů parametrů.

4.4 Operacionalizace měření

4.4.1 Závisle proměnná – postoj k progresivnímu zdanění

Pro analýzu postojů k progresivnímu zdanění je využita proměnná Q8a v dotazníku, která se respondentů ptá, zda by vysokopříjmové osoby měly na daních platit větší, stejné, nebo menší procento z příjmu než osoby s nízkými příjmy. Otázka přesně zní: *„Myslíte si, že by lidé s vysokými příjmy měli na daních platit větší, stejné nebo menší procento z příjmu než lidé s nízkými příjmy?“* Na otázku bylo možné odpovědět na pětibodové stupnici od „Mnohem větší procento“ po „Mnohem menší procento“ anebo únikovou nevalidní odpovědí „Neumí vybrat“.

Pro účely analýzy se úniková možnost nadále bude považovat za chybějící a nebude se s ní pracovat. Souhrnně tedy tato vybraná možnost a vynechaná odpověď představuje chybějící hodnoty této položky. Podíl chybějících hodnot zde reprezentuje 3 % všech případů (n = 405), zatímco validních odpovědí je 12 909.

Zároveň bylo pro snazší interpretaci uskutečněno otočení stupnice, aby vyšší numerická hodnota odpovídala vyšší podpoře progresivního zdanění, a to tak, že od čísla 5 byla odečtena hodnota zaznamenaná u otázky Q8a. U nové škály tedy 0 indikuje možnost „mnohem menší procento“, neboli podporu regresivního zdanění, zatímco hodnota 4 reprezentuje maximální podporu progresivního zdanění.

Po nastavení chybějících hodnot a rekódování prezentuje tabulka 3 frekvenční rozdělení odpovědí. Nadpoloviční většina respondentů vybrala možnost „větší procento“, spolu s krajní možností „mnohem větší procento“ činí podíl respondentů podporujících progresivní zdanění cca 75 %. Rovnou daň podporuje 23 % respondentů, zatímco regresivní zdanění 2 %.

Tabulka 3: Frekvenční rozdělení odpovědí na rekódovanou otázku Q8a

Q8a. Myslíte si, že by lidé s vysokými příjmy měli na daních platit větší, stejné nebo menší procento z příjmu než lidé s nízkými příjmy? (n = 12 909)			
Možnost	**Hodnota**	**Absolutní četnost**	**Relativní četnost**
Mnohem menší procento	0	69	0,5 %
Menší procento	1	188	1,5 %
Stejné procento jako lidé s nízkými příjmy	2	2 959	22,9 %
Větší procento	3	7 004	54,3 %
Mnohem větší procento	4	2 689	20,8 %
Celkem		12 909	100 %
Chybějící hodnota / „Neumí vybrat“	8	405	3,0 %

Zdroj: Autor

4.4.2 Operacionalizace třídy a socioekonomického statusu (H1)

Sociální třída a socioekonomický status jsou v této práci měřeny jak subjektivně, tak objektivně. Objektivní měření je zprostředkováno pomocí klasifikace ESeC, European Socio-economic Classification (Harrison & Rose, 2006). Tato klasifikace je sociologicky uznávaným validním měřením třídy pro postmoderní společnosti a je následovníkem staršího EGP schématu. V praxi pracuje se sesbíranými informacemi o klasifikaci zaměstnání dle mezinárodní klasifikace ISCO, s dummy proměnnými (nabývající hodnotu 1, pokud je daná podmínka splněna) o tom, zda je respondent zaměstnán či nezaměstnán, zda pracuje jako samostatně výdělečně činná osoba, zda je vůči někomu na pracovišti přímým nadřízeným a s kardinální proměnnou měřící kolik podřízených respondent má (Harrison & Rose, 2006). Na základě těchto informací poté přiřadí respondentovi jednu z deseti tříd. Tyto informace jsou ve velkých, standardizovaných výzkumech jako ISSP, ESS či WVS sbírány v rámci bloku sociodemografických otázek a tedy umožňují provedení tohoto měření. Pro účely analýzy byl počet tříd agregován z původních 10 na 6, a to hlavně z důvodu příliš nízké incidence některých tříd.

V tabulce 4 jsou uvedeny počty a proporce respondentů s platným socioekonomickým statusem. Chybějících hodnot je u této položky v datovém souboru 9,8 %. Téměř polovina vzorku náleží do třídy salariátu, zatímco na druhém konci mezi méně kvalifikované a níže

postavené pracovníky patří cca 30 % vzorku. Nejslaběji zastoupenou třídou jsou samostatní podnikatelé (ekvivalent OSVČ), kteří jsou zastoupeni jen 3 % respondentů.

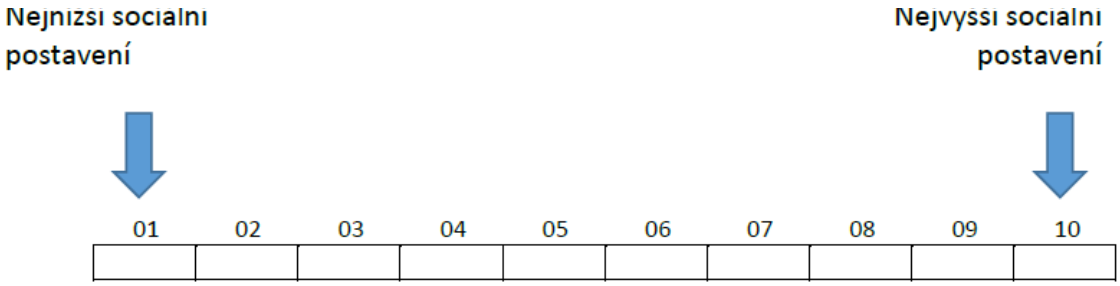
Tabulka 4: Deskriptivní statistika třídní klasifikace ESeC se 6 platnými třídami

Název třídy EN	**Název třídy CZ**	**Absolutní četnost**	**Relativní četnost**
Salariat	Salariát	5 860	48,8 %
Intermediate employee	Střední zaměstnanci	2 196	18,3 %
Small/self employers	Malí/samostatní podnikatelé	342	2,8 %
Lower grade white collar workers	Nižší administrativní pracovníci	1 362	11,3 %
Skilled workers	Kvalifikovaní pracovníci	866	7,2 %
Semi- and non-skilled workers	Polo- a nekvalifikovaní pracovníci	1 385	11,5 %
Celkem		**12 011**	**100 %**
Chybějící hodnota		**1 303**	**9,8 %**

Zdroj: Autor

Pro subjektivní měření třídy je využita položka dotazníku Q13a, *„V naší společnosti jsou skupiny, kterým je přisuzováno vysoké sociální postavení, a naopak skupiny s nízkým sociálním postavením. Kam byste se vy osobně zařadil(a) na následující škále?“* (viz obrázek 1).

Obrázek 1: Desetibodová škála sociálního postavení

Zdroj: ISSP Research Group, 2022

Tabulka 5 následně zobrazuje subjektivní zařazení do tříd.

Tabulka 5: Četnost subjektivní třídní identifikace

Q13a. V naší společnosti jsou skupiny, kterým je přisuzováno vysoké sociální postavení a naopak skupiny s nízkým sociálním postavením. Kam byste se vy osobně zařadil(a) na následující škále? (n = 13091)		
Třída	**Absolutní četnost**	**Relativní četnost**
1	80	0,6 %
2	176	1,3 %
3	653	5,0 %
4	1 316	10,1 %
5	2 989	22,8 %
6	3 214	24,6 %
7	2 866	21,9 %
8	1 398	10,7 %
9	295	2,3 %
10	104	0,8 %
Celkem	13 091	100 %
Chybějící hodnota	223	1,7 %

Zdroj: Autor

Chybějících hodnotu uvedlo 223 respondentů, což představuje pouze 1,7 % datového souboru. Respondenty lze rozřadit do tří hrubších tříd: jako členy nižší třídy (1-3) se identifikuje 8 % jedinců, jako střední třída (4-7) 79 % a jako vyšší třída 13 %.

Objektivní a subjektivní identifikaci lze obtížně srovnat, jelikož škála ESeC není zamýšlena jako ordinální. Škála však pro účely této práce byla v tomto případě ordinalizována tak, že jednotlivým kategoriím byly přiřazeny hodnoty od 1 do 6 v tomto pořadí: polo- a nekvalifikovaní pracovníci (1), kvalifikovaní pracovníci (2), malí/samostatní podnikatelé (3), nižší administrativní pracovníci (4), střední zaměstnanci (5) a salariát (6).

Po ordinalizaci byla naměřena Spearmanovým korelačním testem relativně slabá pozitivní asociace mezi subjektivní třídní identifikací a objektivním měřením (r_s = 0,267, p <0,001). Toto napovídá, že tyto dvě měření jsou v jistých ohledech provázány. Na druhou stranu relativně nízká pozitivní korelace indikuje, že obě proměnné měří jiný aspekt sociálního statusu.

4.4.3 Operacionalizace očekávání intragenerační sociální mobility (H2, H4)

K výpočtu očekávání sociální mobility jsou využity dvě položky dotazníku, a to již zmíněná Q13a v předchozí kapitole (měřící subjektivní pozici v současnosti), která je odečtena od položky Q13c, znějící *„A když si představíte sám(a) sebe za 10 let, kde si myslíte, že budete na následující škále od 1 do 10, kde 10 znamená špičku (vysoké sociální postavení) a 1 znamená spodek (nízké sociální postavení)“*, se stejnou grafickou škálou jako na obrázku č. 1.

Očekávání sociální mobility je vypočteno jako (Hodnota Q13c – Hodnota Q13a), kdy výsledek nabývá tři možné hodnoty:

- *Pokud Q13c − Q13a > 0, je očekávána vzestupná mobilita (např. pokud respondent očekává, že bude za 10 let na pozici 8, nyní je na pozici 5, 8 − 5=3; 3>0).*
- *Pokud Q13c − Q13a = 0, jedinec neočekává žádnou sociální mobilitu.*
- *Pokud Q13c − Q13a < 0, jedinec očekává sestupnou mobilitu (např. pokud čeká, že bude na pozici 7, ale nyní je na pozici 9, tak čeká sestup o 2 pozice na dané stupnici).*

Pro účely analýzy byly |hodnoty| > 5 agregovány za účelem zpřehlednění analýzy a také k získání vyšší statistické síly a stability odhadů efektů na krajích rozdělení očekávané sociální mobility (jednalo se totiž pouze o nižší desítky případů). Tabulka 6 zobrazuje rozložení očekávání sociální mobility v datovém souboru.

Tabulka 6: Očekávání sociální mobility

Změna pozice	Absolutní četnost	Relativní četnost
-5	23	0,2 %
-4	36	0,3 %
-3	143	1,1 %
-2	543	4,3 %
-1	1 376	10,9 %
0	5 874	46,5 %
1	3 033	24,0 %
2	1 112	8,8 %
3	339	2,7 %
4	93	0,7 %
5	70	0,6 %
Celkem	12 642	100 %
Chybějící hodnota	672	5,0 %

Zdroj: Autor

Z tabulky vyplývá, že téměř polovina respondentů neočekává žádnou zásadní změnu ve své společenské pozici. Změnu o alespoň jednu pozici nahoru očekává 34 % respondentů, zatímco sestupnou mobilitu očekává cca 16 % respondentů.

4.4.4 Operacionalizace vnímání rozsahu příjmových nerovností (H3, H4, H6)

K měření konceptu vnímání rozsahu příjmových nerovností je využita položka dotazníku Q4a, což je položka z baterie otázek, která zní: *„Příjmové rozdíly u nás jsou příliš velké.“* Odpovědět se dalo jednou z 5 možností odpovědí Likertovy škály a únikovou možností.

Pro účely analýzy byla úniková možnost označena jako nevalidní odpověď a nastaven status chybějící hodnoty. Podíl chybějících hodnot zde reprezentuje 1,5 % všech případů (n = 197), zatímco validních odpovědí je 13117. Škála byla následně opět pro účely interpretace invertována, aby vyšší numerická hodnota indikovala vyšší míru souhlasu s tvrzením, že příjmové nerovnosti jsou příliš velké. Hodnota 1 reprezentuje tedy tvrzení „Zcela nesouhlasím“, a 5 „Zcela souhlasím“. Tabulka 7 prezentuje základní výsledky této položky.

Tabulka 7: Nabídka možností k položce Q4a

Q4a. Příjmové rozdíly u nás jsou příliš velké. (n = 13117)			
Možnost	**Hodnota**	**Absolutní četnost**	**Relativní četnost**
Zcela nesouhlasím	1	205	1,6 %
Spíše nesouhlasím	2	776	5,9 %
Ani souhlas, ani nesouhlas	3	1 696	12,9 %
Spíše souhlasím	4	5 203	39,7 %
Zcela souhlasím	5	5 237	39,9 %
Celkem		13 117	100 %
Chybějící hodnota / „Neumí vybrat“	8	197	1,5 %

Zdroj: Autor

Z dat vyplývá, že jako příliš velké vnímá příjmové nerovnosti 80 % respondentů (40 % spíše, 40 % zcela). Opačný postoj zastává 7 % respondentů (6 % spíše, 1 % zcela). 13 % respondentů se nepřiklání ani k jednomu z postojů.

4.4.5 Operacionalizace vnímání spravedlnosti příjmového rozdělení (H5, H6)

Vnímání spravedlnosti příjmového rozdělení v dané zemi je měřeno položkou dotazníku Q16, znějící v české lokalizaci *„Jak spravedlivé nebo nespravedlivé je podle vašeho názoru rozdělení příjmů v České republice?“* Respondenti mohli uvést souhlas či nesouhlas na čtyřbodové stupnici od „zcela spravedlivé“ až po „zcela nespravedlivé“. Úniková možnost s hodnotou 8 je zde opět označena jako chybějící.

Podíl chybějících hodnot je tedy spolu s neuvedenou odpovědí 7,8 % (n = 1042). Velikost vzorku s platnou odpovědí je 12272. Tabulka 8 zobrazuje rozdělení odpovědí na tuto otázku. Jako spravedlivé považuje rozdělení příjmů 25 % respondentů (2 % zcela, 23 % spíše), zatímco jako nespravedlivé 75 % (59 % spíše, 16 % zcela).

Tabulka 8: Nabídka možností k položce Q16

Q16. Jak spravedlivé nebo nespravedlivé je podle vašeho názoru rozdělení příjmů ve [státě]? (n = 12272)			
Možnost	**Hodnota**	**Absolutní četnost**	**Relativní četnost**
Zcela spravedlivé	1	209	1,7 %
Spíše spravedlivé	2	2 883	23,5 %
Spíše nespravedlivé	3	7 213	58,8 %
Zcela nespravedlivé	4	1 967	16,0 %
Celkem		12 272	100 %
Chybějící hodnota / „Neumí vybrat“	8	1042	7,8 %

Zdroj: Autor

4.4.6 Operacionalizace forem sociálních států (H7)

Klasifikace forem sociálních států je primárně postavena na Esping-Andersenově díle (Esping-Andersen, 1990, s. 74, tabulka 3.3), jehož klasifikace umisťuje do konzervativního typu sociální státy v Rakousku, Francii, Německu a Itálii. Do liberálního umisťuje Švýcarsko a Velkou Británii, zatímco do sociálně-demokratických přísluší Dánsko, Finsko, Norsko a Švédsko (ibid.).

Jeho klasifikace však nepokrývá východoevropské státy, které jsou v této bakalářské práci na základě společné historické zkušenosti sdruženy v tzv. post-socialistických sociálních státech. Dle zmiňovaného výzkumu Fengera (2007) sice nebyla nalezena dostatečná podpora v datech pro definování nového typu sociálního státu, avšak i vzhledem k faktu, že autor zmiňuje, že tyto státy jsou charakteristické nižší úrovní státní podpory a horší sociální situací, jsou v této práci tímto způsobem sdruženy do této skupiny.

Kritériem pro příslušnost do této skupiny je členství státu (či jeho předchůdce) v RVHP během doby její existence, nebo příslušnost k Jugoslávii během její existence, a zároveň absence z klasifikace Esping-Andersena. Do této skupiny tedy patří Bulharsko, Česká republika, Chorvatsko, Litva a Slovinsko.

Podoba sociálního státu na Islandu Esping-Andersenem popsána nebyla, avšak islandský akademik Jonsson (2019) uvádí, že je islandský sociální stát na rozhraní mezi sociálně-demokratickým a liberálním, s převládajícím uvažováním islandské společnosti o sociálním státu jako sociálně-demokratickém ideálu. Pro účely této práce je tedy zahrnut mezi

ostatní sociálně-demokratické státy. Tabulka 9 zobrazuje klasifikaci sociálních států jednotlivých analyzovaných zemí (včetně zdroje, na základě kterého došlo k přiřazení země k režimu sociálního státu). Každé zemi byla přiřazena hodnota režimu sociálního státu, na úrovni zemí tudíž nejsou chybějící hodnoty.

Tabulka 9: Klasifikace sociálních států

Země	**Forma WS**	**Zdroj**
Rakousko	Konzervativní	Esping-Andersen (1990)
Francie	Konzervativní	Esping-Andersen (1990)
Německo	Konzervativní	Esping-Andersen (1990)
Itálie	Konzervativní	Esping-Andersen (1990)
Švýcarsko	Liberální	Esping-Andersen (1990)
Velká Británie	Liberální	Esping-Andersen (1990)
Bulharsko	Post-socialistický	Fenger (2007) / autor
Chorvatsko	Post-socialistický	Fenger (2007) / autor
Česká republika	Post-socialistický	Fenger (2007) / autor
Litva	Post-socialistický	Fenger (2007) / autor
Slovinsko	Post-socialistický	Fenger (2007) / autor
Dánsko	Sociálně-demokratický	Esping-Andersen (1990)
Finsko	Sociálně-demokratický	Esping-Andersen (1990)
Island	Sociálně-demokratický	Jonsson (2019)
Norsko	Sociálně-demokratický	Esping-Andersen (1990)
Švédsko	Sociálně-demokratický	Esping-Andersen (1990)

Zdroj: Autor

4.5 Popis víceúrovňového modelování

Víceúrovňové modelování staví na principu regresního modelování a umožňuje pracovat s hierarchicky strukturovanými daty (v případě této práce jde o respondenty vnořené do jednotlivých států) (Goldstein, 2011). Tyto modely na rozdíl od klasické regrese však zohledňují fakt, že jednotky ve stejných skupinách spolu mohou korelovat, zatímco klasická regrese např. u metody OLS předpokládá, že jsou na sobě všechny jednotky nezávislé (ibid.). Víceúrovňové modely lze chápat jako regresní modely, které explicitně rozdělují rozptyl závisle proměnné na část náležící nižší úrovni (respondentům) a část náležící vyšší úrovni

(zemím) (Gelman & Hill, 2007). V praxi oproti regresi umožňují začlenění prediktorů z různých úrovní současně, jako je např. pohlaví a věk respondenta současně jako HDP státu, aniž by došlo k vysoké multikolinearitě (Goldstein, 2011).

4.6 Konstrukce modelů

Do analýzy vstupuje 10213 případů na nižší úrovni, sdružených v 16 zemích, reprezentující vyšší úroveň. Tento počet případů je primárně způsoben faktem, že pro správnou interpretaci modelů můžou do analýzy vstoupit pouze jednotky, které neobsahují v žádném z prediktorů chybějící hodnotu (dochází tedy k *listwise deletion* neboli analýze kompletních případů). Do modelů byly také v roli kontrolních sociodemografických proměnných přidány proměnné měřící věk a pohlaví respondentů.

Bylo také nutné agregovat formy sociálních států, a to do dvou kategorií: Liberální a konzervativní (1), Sociálně-demokratický a post-socialistický (2). K tomuto kroku bylo přistoupeno z důvodu zejm. nízké četnosti liberálních sociálních států v datovém souboru za účelem zvýšení stability odhadů ve víceúrovňovém modelu. Toto seskupení vychází i z faktu, že liberální a konzervativní režimy reprezentují primárně tržní přístupy, zatímco sociálně-demokratické a post-socialistické jsou charakteristické silnou rolí státu (ať již v minulosti, či v současnosti).

Před samotným odhadnutím modelů bylo u kategorických proměnných nutné určit tzv. referenční kategorie, tj. jednu z možných platných hodnot této proměnné, oproti které budou ostatní hodnoty srovnávány (pokud má kategoriální proměnná *N* hodnot, do modelu vstoupí *N - 1* hodnot, jelikož právě jedna slouží jako ta, oproti které je srovnáváno).

Referenční kategorie byly zvoleny následující:

- U objektivně měřené třídy je referenční kategorií Salariát, oproti kterému budou srovnávány ostatní „nižší“ třídy[3].
- U forem sociálních států jsou referenční kategorií Liberální a konzervativní státy.
- U pohlaví jsou referenční kategorií muži.

[3] (a to i přes to, že tato klasifikace není přímo ordinální, avšak pro tyto účely předpokládáme ordinalizaci, viz kap. 4.4.2.)[3]

5 Výsledky

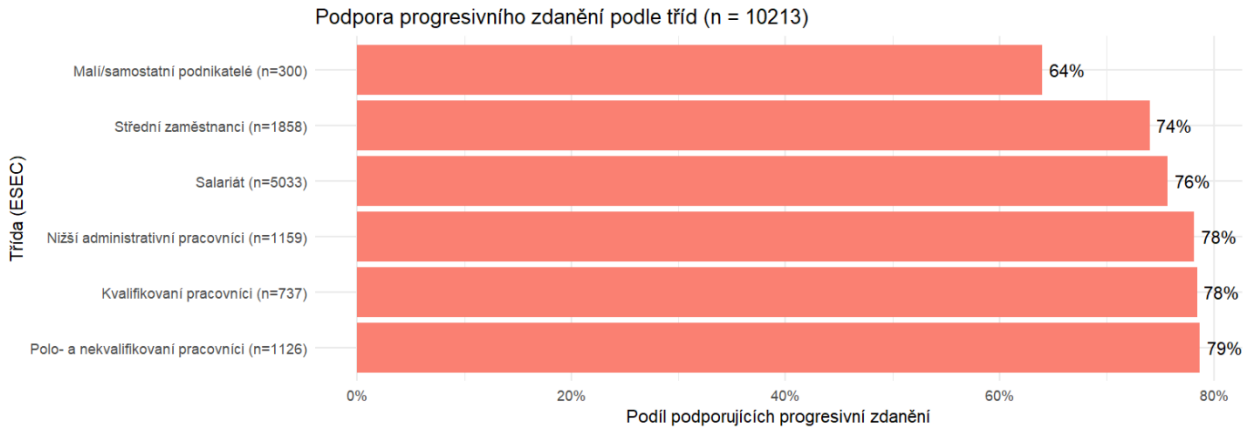
5.1 Bivariační analýzy

Nejprve byly provedeny analýzy zkoumající prosté asociace mezi proměnnými obsaženými v testovaných hypotézách. Závisle proměnnou v těchto bivariačních analýzách vždy představuje podpora progresivního zdanění, přičemž pro progresivní zdanění je používána zkratka PZD.

5.1.1 Vztah mezi SES a podporou progresivního zdanění

Pokud graficky zobrazíme podporu progresivního zdanění napříč třídami dle klasifikace ESeC, vidíme, že největší rozdíl panuje u třídy malých/samostatných podnikatelů (64 % analyzovaných ekonomicky aktivních respondentů patřících do této třídy) oproti zbytku, viz obrázek 2. Ostatní třídy podporují PZD poměrně uniformně (kolem 75–80 % vzorku). Jako „podpora“ je zde zobrazen agregovaný podíl respondentů, kteří zodpověděli, že by lidé s vysokými příjmy měli platit větší procento či mnohem větší procento z daní.

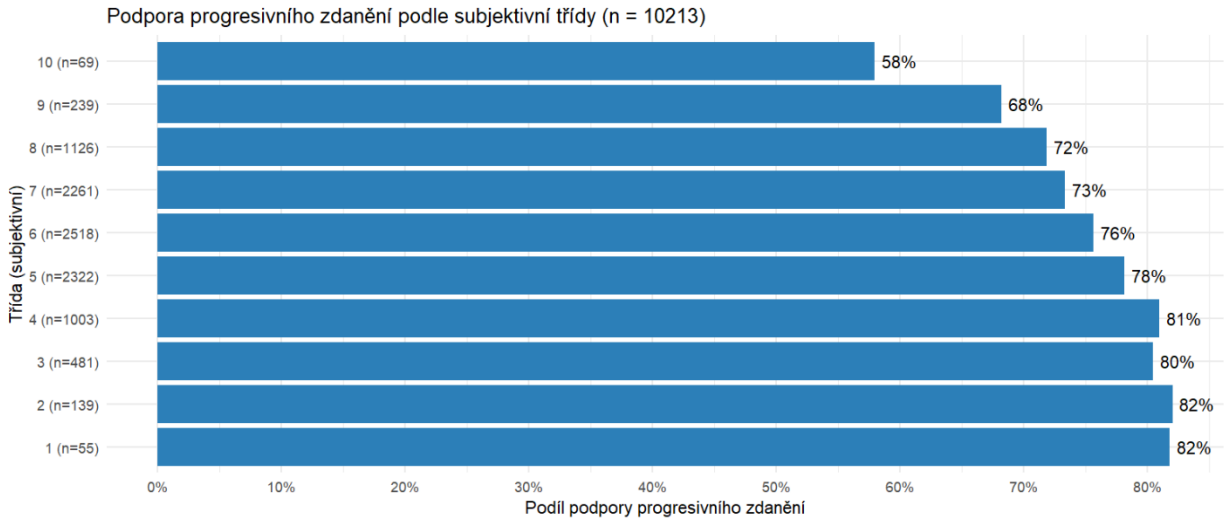
Obrázek 2: Graf podpory progresivního zdanění dle třídní klasifikace ESeC

Zdroj: Autor

V rámci subjektivní třídní identifikace se podpora progresivního zdanění významně liší až od čtvrté třídy (1 = minimum, 10 = maximum) a výš, kdy podpora klesá s rostoucí třídní pozicí. Progresivní zdanění podporuje jen 58 % lidí ze subjektivně nejvyšší třídy, přičemž u nejnižších tříd dosahuje podpora progresivního zdanění úrovně kolem 82 %, viz obrázek 3.

Obrázek 3: Graf podpory progresivního zdanění dle subjektivní třídní identifikace

Zdroj: Autor

Obě prezentované vizualizace podporují hypotézu H1, která postuluje, že mezi socioekonomickým statusem a podporou progresivního zdanění existuje negativní asociace.

5.1.2 Souvislost mezi očekáváním sociální mobility a podporou PZD

Pro zjištění asociace mezi podporou progresivního zdanění a škálou očekáváním sociální mobility je využit Spearmanův korelační koeficient. Bodový odhad koeficientu vyšel jako r_{s1}= - 0,056. Korelace je zde tedy velmi slabě negativní, substantivně nulová. Realizovaná korelační analýza tudíž neposkytuje evidenci pro hypotézu H2.

5.1.3 Souvislost mezi vnímáním rozsahu příjmových nerovností a podporou PZD

Totožná analýza byla provedena i pro zjištění souvislosti mezi vnímaným rozsahem příjmových nerovností a podporou PZD. Korelační koeficient vyšel jako r_{s2} = 0,312, tj. existuje zde středně silná pozitivní asociace mezi vnímáním příjmových nerovností a podporou PZD. Jinými slovy, čím více je vnímána příjmová nerovnost ve společnosti, tím více roste podpora progresivního zdanění. Tato korelační hypotéza poskytuje evidenci pro hypotézu H3.

5.1.4 Souvislost mezi vnímáním spravedlnosti příjmového rozdělení a podporou PZD

Dále byla odhadnuta Spearmanova korelace mezi vnímáním spravedlnosti příjmového

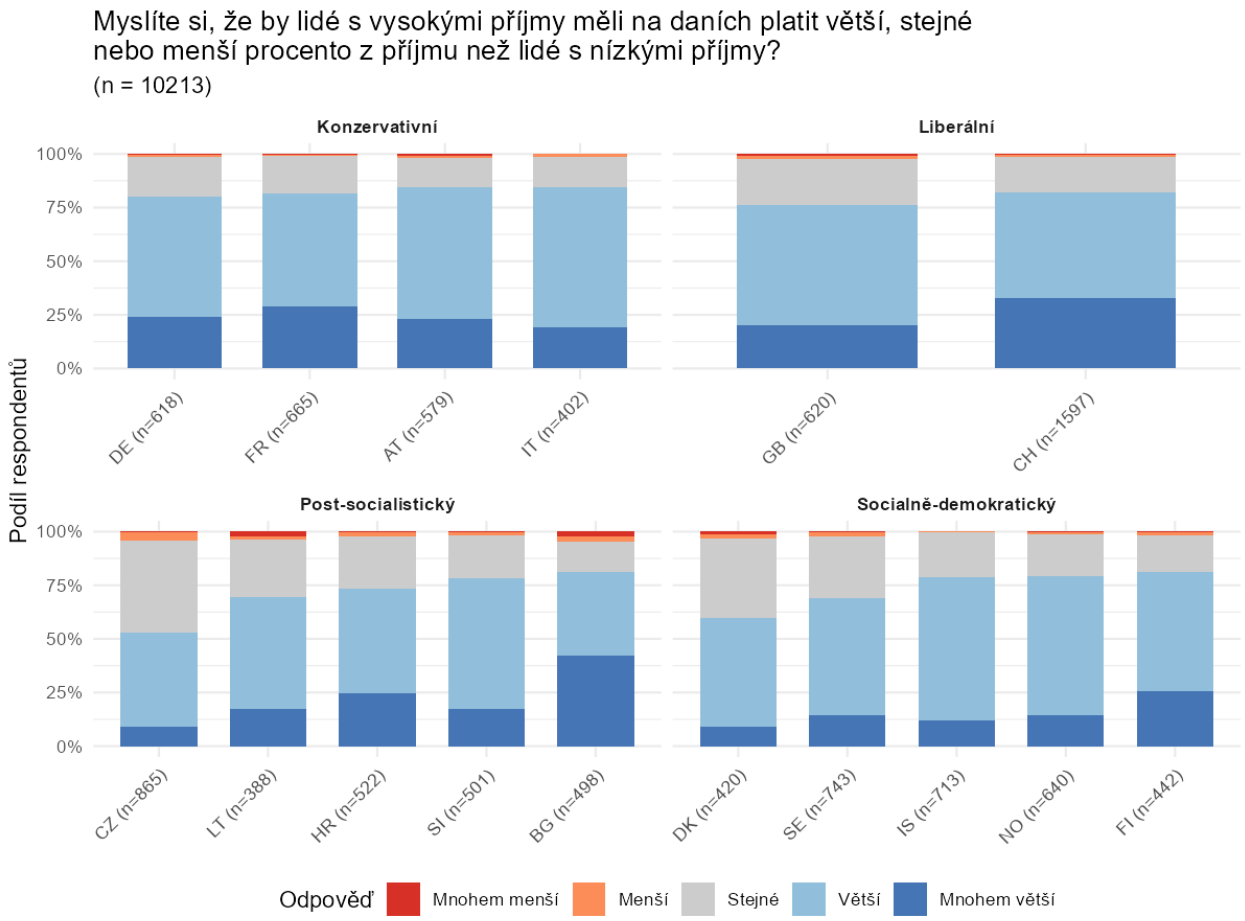
rozdělení a podporou progresivního zdanění. V hypotéze H5 je postulováno, že s rostoucím vnímáním spravedlnosti rozdělení příjmů ve státě (čím více si jednotlivci myslí, že je rozdělení příjmů spravedlivé) je spojena nižší podpora progresivního zdanění. Naopak, vnímání rozdělení příjmů jako nespravedlivé by mělo být na základě této hypotézy spojeno s vyšší podporou progresivního zdanění.

Proměnná měřící vnímání spravedlnosti je nyní koncipována tak, že s rostoucí číselnou hodnotou roste vnímání příjmového rozdělení jako nespravedlivého (1 = Zcela spravedlivé, 4 = Zcela nespravedlivé). Korelační koeficient byl naměřen jako $r_{s3} = 0{,}25$, což při současném směru škály znamená, že lidé, kteří rozdělení příjmů chápou jako nespravedlivé, vykazují vyšší podporu progresivnímu zdanění. Výsledky bivariační analýzy jsou tedy v souladu s H5.

5.1.5 Souvislost mezi formou sociálního státu a podporou PZD

Na zkoumání podpory progresivního zdanění mezi státy bylo využito facetování zemí dle formy sociálního státu za pomocí balíčku ggplot2 (Wickham, 2016). Z tohoto grafu na obrázku 4 vyplývá, že je uvnitř konzervativního a liberálního režimu poměrně uniformní podpora progresivního zdanění na hladině přibližně 80 % respondentů. V sociálně-demokratickém režimu je podpora nižší, zhruba na hladině 65–75 %. Nejvíce variabilní je podpora v post-socialistických režimech, kde dosahuje i minima 55 % (Česká republika), ale zároveň se zde objevuje i nejsilnější postoj podpory progresivního zdanění (například v Bulharsku je největší podíl respondentů s možností „mnohem větší“). Zároveň je u těchto post-socialistických států také největší podpora regresivního zdanění (i když tato dosahuje i tady minimální podpory).

Obrázek 4: Graf podpory progresivního zdanění dle typu sociálního státu

Zdroj: Autor

5.2 Víceúrovňové modely

Tabulka 10 prezentuje výsledky odhadnutých modelů (bodové odhady koeficientů a směrodatné chyby odhadů v závorkách). Celkem bylo odhadnuto pět lineárních víceúrovňových modelů. Všechny modely obsahují náhodné konstanty (*random intercepts*) pro země. Prázdný model (Model 0) neobsahuje žádné vysvětlující proměnné (pouze rozkládá rozptyl závisle proměnné mezi dvě úrovně analýzy). Model 1 obsahuje všechny vysvětlující proměnné na individuální úrovni (včetně kontrolních proměnných), které do modelu vstupují ve formě popsané ve čtvrté kapitole práce. Model 1 tudíž analyzuje hlavní efekty proměnných měřených na individuální úrovni a tím testuje hypotézy H1, H2, H3 a H5. Model 2 rozšiřuje předchozí model o interakci mezi očekáváním sociální mobility a vnímáním příjmové nerovnosti, čímž testuje hypotézu H4. Model 3 rozšiřuje Model 1 o interakci mezi vnímáním spravedlnosti příjmového rozdělení a vnímáním příjmové nerovnosti, a tudíž testuje hypotézu H6. Jelikož vysvětlující proměnné individuální úrovně vstupují do modelů ve své původní podobě, tak prostřednictvím kompozičních efektů vysvětlují zároveň rozptyl na úrovni zemí (Petrúšek, 2024), což se projevuje snížením rozptylu náhodných konstant na úrovni zemí (viz řádek *SD (Konstanta země)* ve spodní části tabulky 10). Nakonec Model 4 přidává vysvětlující proměnnou režim sociálního státu, čímž na úrovni zemí testuje hypotézu H7.

Před interpretací bodových odhadů koeficientů klíčových prediktorů a vyhodnocením jednotlivých hypotéz je potřeba představit statistiky modelů jako takových. Ke srovnávání modelů slouží informační kritéria AIC a BIC, pro které platí, že čím nižší hodnota, tím kvalitnější model (resp. lepší shoda modelu s analyzovanými daty). Oproti nulovému se hodnoty těchto informačních kritérií v odhadovaných modelech významně snížily, tj. zahrnuté vysvětlující proměnné skutečně vysvětlují rozptyl závisle proměnné v datech. Z hlediska celkové vhodnosti modelů se jako statisticky nejvhodnější jeví modely číslo 1 a 3.

Koeficient vnitrotřídní korelace (*intra-class coefficient* neboli *ICC*) indikuje, jaký podíl variability závisle proměnné je mezi zeměmi oproti variabilitě mezi jednotlivci. Nulový model indikuje, že pouze necelých pět procent rozptylu podpory progresivního zdanění připadá v analyzovaných datech na úroveň zemí. Následující modely přitom díky kompozičním efektům proměnných měřených na individuální úrovni a vysvětlující proměnné režim sociálního státu redukují hodnotu koeficientu ICC na 0,037.

Tabulka 10: Odhadnuté lineární víceúrovňové modely

Prediktor	Model 0	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
Konstanta	2.94*** (0.041)	1.721*** (0.072)	1.720*** (0.073)	2.068*** (0.125)	1.792*** (0.083)
Objektivně měřená třída (ref. Salariát)					
Střední zaměstnanci		-0.038* (0.019)	-0.038* (0.019)	-0.037* (0.019)	-0.038* (0.019)
Malí/samostatní podnikatelé		-0.146*** (0.041)	-0.146*** (0.041)	-0.147*** (0.041)	-0.146*** (0.041)
Nižší administrativní pracovníci		0.033 (0.023)	0.033 (0.023)	0.034 (0.023)	0.033 (0.023)
Kvalifikovaní pracovníci		0.054+ (0.028)	0.054+ (0.028)	0.054+ (0.028)	0.054+ (0.028)
Polo- a nekvalifikovaní pracovníci		0.051* (0.023)	0.051* (0.023)	0.050* (0.023)	0.051* (0.023)
Subjektivní třída		-0.012* (0.005)	-0.012* (0.005)	-0.012* (0.005)	-0.012* (0.005)
Očekávaná sociální mobilita		-0.019** (0.006)	-0.018 (0.026)	-0.019** (0.006)	-0.019** (0.006)
Vnímání nerovností		0.186*** (0.008)	0.186*** (0.009)	0.100*** (0.027)	0.186*** (0.008)
Vnímání spravedlnosti		0.140*** (0.012)	0.140*** (0.012)	-0.000 (0.043)	0.140*** (0.012)
Pohlaví (ref. muži)		-0.026+ (0.014)	-0.026+ (0.014)	-0.024+ (0.014)	-0.025+ (0.014)
Věk		0.003*** (0.001)	0.003*** (0.001)	0.003*** (0.001)	0.003*** (0.001)
Očekávání mobility × vnímání nerovností			-0.000 (0.006)		
Vnímání spravedlnosti × vnímání nerovností				0.034*** (0.010)	
Režim sociálního státu (ref. Liberální a konzervativní)					-0.116+ (0.070)
SD (Konstanta země)	0.161	0.140	0.140	0.140	0.132
SD (Jednotlivci)	0.716	0.676	0.676	0.675	0.676
n	10213	10213	10213	10213	10213
AIC	22220	21133	21144	21131	21136
BIC	22241	21234	21252	21240	21245
ICC	0.048	0.041	0.041	0.041	0.037
R^2 marginal	0.000	0.118	0.118	0.119	0.128
R^2 conditional	0.048	0.155	0.155	0.155	0.160
+ p < 0.1, * p < 0.05, ** p < 0.01, *** p < 0.001					

Zdroj: Autor

5.3 Interpretace víceúrovňových modelů

5.3.1 H1 – SES a podpora progresivního zdanění

Hypotézu H1, „*Socioekonomický status je negativně asociován s podporou progresivního zdanění.*“ zkoumá model 1. Z objektivní klasifikace ESeC vychází, že oproti salariátu podporují malí/samostatní podnikatelé progresivní zdanění výrazně méně. Méně oproti salariátu podporují progresivní zdanění i střední zaměstnanci, efekt je však slabší než u malých podnikatelů. Vyšší podpora progresivního zdanění se však vyskytuje u polo-kvalifikovaných a nekvalifikovaných pracovníků, kde je statisticky významná. U kvalifikovaných pracovníků je podpora vyšší, avšak není statisticky významná.

Při přihlédnutí k subjektivní třídní klasifikaci je patrné, že s rostoucí subjektivní třídou klesá podpora progresivního zdanění. Tyto efekty jsou v souladu i s provedenými bivariačními analýzami, indikující nejen statistickou, ale i věcnou významnost. Koeficienty pro třídní proměnné jsou velmi stabilní napříč modely 2 až 4 (což lze částečně vysvětlit skutečností, že proměnné měřící socioekonomický status nevstupují do interakcí s dalšími vysvětlujícími proměnnými).

Celkově tyto výsledky **potvrzují** hypotézu H1, a sice že socioekonomický status **je** u ekonomicky aktivních Evropanů negativně asociován s podporou progresivního zdanění. Toto zjištění je v souladu s tvrzeními Domonkose (2016), který tvrdil, že nižší podpora progresivního zdanění bude u tříd jako jsou salariát či malí podnikatelé, zatímco vyšší podpora bude u „tradičně pracujících“ tříd.

5.3.2 H2 – Očekávání vzestupné sociální mobility a podpora PZD

Hypotéza H2, „*Očekávání vzestupné sociální mobility je negativně asociováno s podporou progresivního zdanění.*“ je zkoumána modelem 1, který odhadnul velmi nízký koeficient u tohoto prediktoru (b = -0,019). Jinými slovy, vzhledem k výši regresního koeficientu a k naměření téměř nulové korelace (r_{s1} = -0,056) mezi těmito dvěma proměnnými lze mluvit pouze o statistické, nikoli věcné významnosti. Není zde dostatek evidence k prokázání substantivní souvislosti mezi očekávanou sociální mobilitou do budoucna a podporou progresivního zdanění. Výsledky tuto hypotézu tudíž **nepotvrzují**. Odhadnuté modely tedy neposkytují průkaznou evidenci pro tvrzení Ballard-Rosa a kol. (2017), že osoby očekávající za 10 let vyšší sociální pozici budou méně podporovat progresivní zdanění.

5.3.3 H3 – Vnímání rozsahu příjmových nerovností a podpora PZD

Třetí hypotéza, H3, „*Vnímání rozsahu příjmových nerovností ve společnosti je pozitivně asociováno s podporou progresivního zdanění.*“ je také analyzována primárně v modelu 1, přičemž je zde pozorován silný pozitivní efekt (b = 0,186) v souladu s hypotézou, kdy s rostoucím vnímáním rozsahu příjmových nerovností jako příliš velkých roste také podpora progresivního zdanění. V souladu s velikostí korelačního koeficientu (r_{s2} = 0,312) lze zde konstatovat, že je prokázán věcně i statisticky poměrně významný efekt tohoto prediktoru a třetí hypotéza je **potvrzena**. Moje bakalářská práce tedy indikuje oprávněnost očekávání spojených s konceptem averze k nerovnostem, jak jej definovali Berens a Gelepithis (2019).

5.3.4 H4 – Očekávání vzestupné sociální mobility moderováno vnímáním rozsahu nerovností

Čtvrtou hypotézu, „*Vnímání rozsahu příjmových nerovností moderuje vztah mezi očekáváním vzestupné sociální mobility a podporou progresivního zdanění tak, že negativní efekt očekávané mobility je silnější u jedinců, kteří vnímají příjmové nerovnosti jako rozsáhlé.*“ testuje model 2. Byl zde však odhadnut nulový efekt (bodový odhad koeficientu pro interakci je 0). **Nelze tedy potvrdit** tento moderační efekt a hypotéza H4 zůstává **nepotvrzena**. Z tabulky 10 je patrné, že bodové odhady koeficientů hlavních efektů obou interagovaných proměnných zůstávají mezi oběma modely velmi stabilní: koeficient vnímání nerovností se nemění (0,186 v obou modelech) a stejně tak koeficient vnímání spravedlnosti příjmového rozdělení zůstává stejný (0,140). Tato stabilita naznačuje, že přidání interakčního členu do modelu nijak nenarušilo odhady hlavních efektů, což svědčí o dobré specifikaci modelu. Samotný interakční člen je však nulový.

5.3.5 H5 – Vnímání spravedlnosti příjmového rozdělení a podpora PZD

Pátá hypotéza, „*Vnímání spravedlnosti příjmového rozdělení je asociováno s podporou progresivního zdanění.*“ je testována v modelu 1. Je zde odhadnut statisticky silný a významný efekt (b = 0,140), který lze interpretovat tak, že osoby vnímající příjmové rozdělení jako nespravedlivé vykazují silnější podporu progresivního zdanění než ty, které příjmové rozdělení vnímají jako spravedlivé. Efekt je významný i věcně, jelikož byla naměřena středně silná korelace mezi těmito dvěma koncepty (r_{s3} = 0,25). V modelu 3 však tento hlavní efekt vnímání spravedlnosti příjmového rozdělení ztrácí statistickou i věcnou významnost, jelikož je

absorbován interakčním členem vnímání rozsahu příjmových nerovností. Hypotéza H5 je tedy **potvrzena pouze podmíněně**.

5.3.6 H6 – Vnímání spravedlnosti příjmových nerovností moderováno vnímáním rozsahu příjmového rozdělení

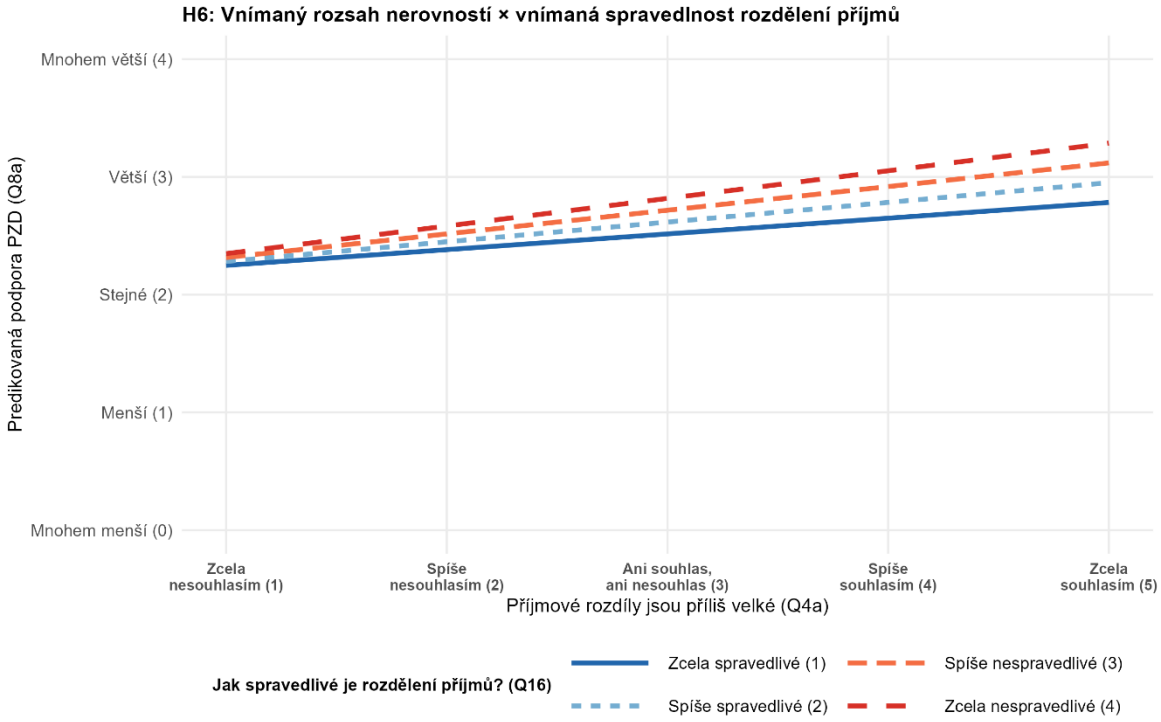
Šestou hypotézu, „*Čím větší je vnímaný rozsah příjmových nerovností ve společnosti, tím silnější je souvislost mezi vnímáním spravedlnosti příjmového rozdělení a podporou progresivního zdanění.*“ ověřoval model 3, kdy tento moderační efekt byl naměřen, a to na hladině významnosti 0,001, což vede k **potvrzení** předpokládaného interakčního efektu, avšak, jak je rozebráno níže, ne ve směru formulovaném v hypotéze. Také je však třeba poznamenat, že zahrnutí interakčního členu výrazně proměnilo odhady hlavních efektů obou složek interakce.

Koeficient vnímání nerovností sice zůstává statisticky významný (0,100, $p < 0,001$), avšak jeho hodnota je oproti předchozím modelům (0,186) zřetelně nižší. Koeficient vnímání spravedlnosti příjmového rozdělení pak v modelu 3 klesá prakticky na nulu (−0,000) a ztrácí statistickou významnost, což naznačuje, že jeho efekt je v tomto modelu plně zprostředkován interakcí.

Na základě těchto zjištění tedy vyplývá, že vnímání spravedlnosti vystupuje jako moderátor vztahu mezi vnímáním rozsahu příjmových nerovností a podporou progresivního zdanění, tj. opačně, než postulovala hypotéza. Interakční člen je symetrický *(A*B = B*A)*, ale skutečnost, že v interakčním modelu klesá koeficient vnímání spravedlnosti příjmového rozdělení na nulu a koeficient vnímání nerovností přetrvává, právě naznačuje toto pořadí.

Interakci graficky zobrazuje obrázek 5, kde je patrné postupné rozbíhání přímek, tzn. čím nespravedlivěji jedinec vnímá příjmové rozdělení, tím strmější je vztah mezi vnímaným rozsahem příjmových nerovností a podporou PZD. Vnímání rozsahu příjmových nerovností tedy působí jako silnější prediktor podpory PZD právě u těch, kdo zároveň hodnotí příjmové rozdělení jako nespravedlivé.

Obrázek 5: Interakční graf vnímaného rozsahu nerovností a vnímané spravedlnosti příjmového rozdělení

Tato hypotéza **je** tedy **potvrzena v existenci interakčního efektu, nikoli však ve směru moderace.**

5.3.7 H7 – Podoba sociálního státu a její efekt na podporu PZD

Poslední hypotéza a zároveň jediná hypotéza vycházející z druhé výzkumné otázky tvrdí, že „*Průměrná podpora progresivního zdanění se liší dle zavedené formy sociálního státu (welfare regime) v daném státě.*“ Tato poslední hypotéza byla testována v modelu 4 a zkoumala, zda je v sociálně-demokratických a post-socialistických státech významně odlišná podpora progresivního zdanění než v liberálních a konzervativních státech (které představují ve čtvrtém modelu referenční kategorii). Efekt vychází statisticky jako nevýznamný, jelikož je p-hodnota větší než hladina významnosti 0,05. Zároveň se ale při výpočtu p-hodnoty na úrovni zemí pracuje s nízkým počtem stupňů volnosti (16 – 2 = 14 stupňů volnosti), což v tomto případě způsobuje, že příslušný koeficient je statisticky významný pouze na hladině významnosti 0,1.

Otázka statistické významnosti je zde v každém případě méně prioritní než věcná velikost odhadu efektu. Pozorovaný rozdíl indikuje, že po kontrolování individuálních prediktorů je podpora v sociálně-demokratických a post-socialistických státech skutečně nižší

než v liberálních a konzervativních režimech sociálního státu, což se zdá být v souladu s tvrzeními Jaegera (2009). Bodový odhad koeficientu (-0,116), který vysvětluje hodnoty konstant napříč analyzovanými zeměmi, indikuje nezanedbatelný efekt režimu sociálního státu. Bodový odhad může být potenciálně ovlivněn zařazením nebo naopak vynecháním konkrétních evropských zemí do analýzy. Hypotézu tedy nelze jednoznačně **zamítnout, ani potvrdit**. Na základě provedených analýz se zdá být pravděpodobnější, že průměrná podpora progresivního zdanění se liší v návaznosti na formu sociálního státu.

5.3.8 Shrnutí výsledků

Na základě předložených výsledků je pro lepší orientaci předložena níže tabulka 11, ve které je zaznamenáno, zda daná hypotéza byla potvrzena, či zamítnuta.

Tabulka 11: Shrnutí výsledků hypotéz

Výzkumná otázka	Hypotéza	Znění	Výsledek
VO1	**H1**	Socioekonomický status je negativně asociován s podporou progresivního zdanění.	**Potvrzeno**
	H2	Očekávání vzestupné sociální mobility je negativně asociováno s podporou progresivního zdanění.	Nepotvrzeno
	H3	Vnímání rozsahu příjmových nerovností ve společnosti je pozitivně asociováno s podporou progresivního zdanění.	**Potvrzeno**
	H4	Vnímání rozsahu příjmových nerovností moderuje vztah mezi očekáváním vzestupné sociální mobility a podporou progresivního zdanění tak, že negativní efekt očekávané mobility je silnější u jedinců, kteří vnímají příjmové nerovnosti jako rozsáhlé.	Nepotvrzeno
	H5	Vnímání spravedlnosti příjmového rozdělení je asociováno s podporou progresivního zdanění.	**Potvrzeno podmíněně**
	H6	Čím větší je vnímaný rozsah příjmových nerovností ve společnosti, tím silnější je souvislost mezi vnímáním spravedlnosti příjmového rozdělení a podporou progresivního zdanění.	**Potvrzena existence interakce, ale ne směr**
VO2	H7	Průměrná podpora progresivního zdanění se liší dle zavedené formy sociálního státu (welfare regime) v daném státě.	Věcně potvrzeno, statisticky nepotvrzeno

Zdroj: Autor

6 Diskuse a limitace výzkumu

6.1 Diskuse výsledků

Z prezentovaných výsledků je patrných několik poznatků, které si zaslouží další pozornost. Kontrolní proměnná věku je statisticky významná tak, že s rostoucím věkem roste podpora progresivního zdanění. Vliv pohlaví však signifikantní není.

Zajímavé jsou výsledky první hypotézy, a to zejména v části objektivně měřené třídy. Nepodařilo se zcela ověřit všechna tvrzení předkládaná v teoretické části práce, a to zejména tvrzení, že „tradiční pracující" třídy nutně podporují progresivní zdanění více, než salariát a jiné vyšší třídy (Edlund, 2003; Jaeger, 2009). Efekt zde přítomen je, i v očekávaném směru, avšak je statisticky signifikantní pouze u polokvalifikovaných a nekvalifikovaných pracovníků. Pozornost si zaslouží i fakt, že střední zaměstnanci vnímají progresivní zdanění signifikantně více negativně než příslušníci salariátu i přes očekávání opačného směru efektu. Toto může být potenciálně zapříčiněno heterogenitou této třídy, dle klasifikace ESeC (Harrison & Rose, 2006).

Velmi silný efekt byl v souladu s literaturou (Barnes, 2015; Domonkos, 2016) naměřen u samostatně výdělečně činných osob, kde byl odhadnut signifikantně negativní koeficient (b = -0,146), kdy členství v této třídě predikuje nižší podporu progresivnímu zdanění. Zřejmě se tedy potvrzují tvrzení literatury, že na tyto osoby může vlivem jejich pozice na pracovním trhu dopadnout daňové zatížení silněji než na běžné zaměstnance.

Při měření efektu subjektivní třídní identifikace byl naměřen slabý statisticky významný efekt, který však potvrzuje tvrzení z objektivního měření, kdy je s identifikací s vyššími sociálními třídami spojena nižší podpora progresivního zdanění.

Pozornost si zaslouží i druhá hypotéza, která nebyla prokázána. Příčinou může být fakt, že využité koncepty (subjektivně reportovaná pozice nyní a subjektivně očekávaná pozice za 10 let) nejsou ukotveny na reálných základech a nedokážou zachytit komplexnost očekávání z budoucnosti. Tento nesoulad však může být vysvětlen i odlišností sociálních systémů. Autoři (Ballard-Rosa et al., 2017) svůj výzkum provedli na vzorku populace USA, zatímco tato analýza vychází z evropských dat. Je možné teoretizovat, že si lidé uvědomují funkce sociálních států a domnívají se, že se o ně v budoucnu (a i např. ve stáří) sociální stát postará, na rozdíl od USA, kde je role státu v sociální politice drasticky odlišná a jeho zapojení je nižší.

Třetí hypotéza nevyžaduje hlubší diskusi. Výsledky realizovaných analýz jsou jak věcně, tak statisticky významné, a lze tedy konstatovat, že vnímání rozsahu příjmových

nerovností skutečně souvisí s postoji k progresivnímu zdanění. Jedinci vnímající příjmové nerovnosti jako velké se v průměru vyznačují mnohem větší podporou progresivního zdanění než jedinci, kteří příjmové nerovnosti takto nevnímají.

Nepotvrzení čtvrté hypotézy, zkoumající interakci očekávání sociální mobility a vnímání rozsahu nerovností v kontextu postojů k progresivnímu zdanění, může částečně čerpat z vysvětlení nastíněného v předchozím odstavci. Jelikož nebyla potvrzena druhá hypotéza, na které čtvrtá částečně stojí, bylo by relativně překvapivé, kdyby tato hypotéza byla potvrzena. Zároveň je možné, že se jedná o příliš kognitivně náročnou operaci – pro mnoho jedinců je těžko realizovatelný postoj, kdy očekávají kariérní nebo sociální postup, uvědomují si velikost nerovností a vlivem toho by měli nabýt postoje proti progresivnímu zdanění. Spíše je pravděpodobnější, že by ve své nové sociální pozici nabyli postoje popsané v díle Hennighausen a Heinemann (2015), tj. že některé vysokopříjmové osoby podporují progresivní zdanění, jelikož ho chápou jako pojištění proti sociálním rizikům plynoucím z chudoby, a to i přes fakt, že je pro ně toto nastavení krátkodobě ekonomicky nevýhodné.

Pátá hypotéza byla v modelu 1 potvrzena, kde vnímání spravedlnosti příjmového rozdělení vykazuje věcně, i statisticky významný efekt na podporu progresivního zdanění. Tento efekt však mizí v modelu 3, jelikož je kompletně absorbován interakčním členem s vnímáním rozsahu nerovností. Toto značí, že vliv vnímání spravedlnosti na postoj k PZD není bezpodmínečný a jako prediktor podpory PZD se plně uplatní až při současném vnímání rozsahu příjmových nerovností jako velkých.

Velmi podnětnou interpretaci nabízí šestá hypotéza, z jejíchž výsledků plyne, že postoj k progresivnímu zdanění je kombinovaný, což je v souladu s tvrzeními, která předkládá Ajzen (2001), dle kterého jsou postoje kombinací kognitivních, afektivních a behaviorálních složek. Konkrétně lze tvrdit, že podpora progresivního zdanění vychází jak z kognitivních složek (vnímání existence příjmových nerovností a jejich rozsahu), tak i z afektivně-normativních složek, tj. zda jsou tyto nerovnosti pociťovány jako nespravedlivé. Každá složka sama o sobě má jen omezený vliv na postoje k progresivnímu zdanění, avšak ve svém spojení generují silnější vliv. Je nutné však zmínit, že vzorec koeficientů v modelu 3 indikuje opačný směr moderace, než předpokládala původní formulace hypotézy. Vnímání spravedlnosti příjmového rozdělení vystupuje jako moderátor vztahu mezi vnímáním rozsahu nerovností a podporou progresivního zdanění, a ne naopak.

Diskutované hypotézy a jejich výsledky odpovídají na první výzkumnou otázku této práce, „*Které faktory mají na postoje k progresivnímu zdanění klíčový vliv?*“ tak, že klíčový

vliv má vnímání rozsahu příjmových nerovností, vnímání spravedlnosti tohoto rozdělení a jejich vzájemná interakce. Neopomenutelný vliv má i socioekonomický status či třídní identita, avšak ne tak jednoznačně, jak předpokládá a argumentuje příslušná akademická literatura.

Na druhou výzkumnou otázku, a sice „Jak se liší postoje k progresivnímu zdanění napříč státy Evropy?“ nachází částečnou odpověď sedmá hypotéza, u které, jak je již uvedeno v příslušné podkapitole výsledků, je zásadní problém s interpretací. Jak již bylo zmíněno, statistická významnost zde není tak podstatná a věcně je pozorován poměrně substantivní efekt (b = -0,116), kdy v sociálně-demokratických a post-socialistických státech je naměřena nižší podpora progresivního zdanění než v liberálních a konzervativních státech. Toto může být způsobeno skutečností, že v těchto státech již panuje poměrně vysoká redistribuce tržních příjmů a lidé ji považují za dostatečnou, nepožadují tedy další, a proto je jejich podpora nižší, i jak argumentuje již zmiňovaný Jaeger (2009).

Obecně lze však tvrdit pouze to, že tato hypotéza a realizované analýzy potvrzují, že většina vysvětlujících proměnných leží na individuální, nikoli státní úrovni. Toto tvrzení potvrzuje i fakt, že indikátor R^2 vyjadřující, kolik procent rozptylu postojů k progresivnímu zdanění dokáže model vysvětlit, po zahrnutí forem sociálních států vzrůstá pouze o 0,5 procentního bodu (při srovnání modelu 3 a modelu 4). Model bez režimů sociálních států vysvětluje 15,5 % rozptylu, zatímco model s těmito režimy vysvětluje 16 % rozptylu (přičemž se jedná o hodnoty podmíněného R^2, tedy o rozptyl vysvětlený jak fixními, tak náhodnými efekty; marginální R^2, zachycující pouze fixní efekty, vzrůstá z 11,9 % na 12,8 %). Tato hypotéza však nastiňuje některé z limitací výzkumu, popsané v následující podkapitole.

6.2 Limitace výzkumu

Jednou ze zásadních limitací výzkumu je právě nízký počet případů na vyšší úrovni, tj. států, které jsou v modelech mezi sebou porovnávány. V datovém souboru je 16 států, zatímco pro plnou utilizaci víceúrovňového modelování by bylo ideální disponovat alespoň 30 státy. Pro úplnost je vhodné zmínit, že sběr dat pro ISSP probíhal i na Ukrajině, v Maďarsku, na Slovensku a v Estonsku, ale z důvodu různých chyb a limitací při sběru dat v těchto státech nebyly zahrnuty do primárního datového souboru ISSP. V této práci také nejsou zahrnuty, jelikož se jedná vesměs o data nižší kvality.

Další částečná limitace této práce leží v metodě víceúrovňového modelování, resp. v odhadnutých modelech pouze s náhodnými konstantami. Odhadnuté modely implicitně předpokládají, že všechny asociace, které jsou formulované v hypotézách, jsou ve všech

analyzovaných zemích stejné (tzn. mají stejný směr i velikost), což však nelze racionálně předpokládat. Nelze věcně očekávat, že například role subjektivní třídní identifikace bude totožná ve Švédsku a v Litvě. Tato slabina by byla řešitelná zahrnutím náhodných směrnic (*random slopes*) do víceúrovňových modelů, kde by efekt každého prediktoru mezi státy varioval, což však zde nebylo možné právě kvůli zmíněné nízké četnosti případů na vyšší úrovni (při maximálním počtu 16 stupňů volnosti by se při zahrnutí náhodných směrnic pro jednu proměnnou individuální úrovně přišlo o 2 stupně volnosti na úrovni zemí). Model by právě v tomto případě byl obtížně odhadnutelný.

Limitací na individuální úrovni byla také pravděpodobně nedokonalá operacionalizace očekávání sociální mobility, kdy nelze jednoznačně tvrdit, že odečtení dvou dotazníkových položek od sebe dokáže zachytit komplexní očekávání budoucnosti, které je často silně vyhraněné (ať již optimisticky či pesimisticky) a ovlivněno širokou paletou faktorů. Výsledná hodnota totiž nezachycuje, zda respondent o své budoucí pozici uvažuje realisticky na základě plánů, či zda jde jen o obecný optimismus / pesimismus, který nesouvisí se životními vyhlídkami. Komplexnější zachycení těchto očekávání by vyžadovalo měření specifických kariérních očekávání, vnímání dostupných příležitostí, či kombinací více indikátorů měřící různé dimenze očekávané mobility, nebo také faktor věku.

Na individuální úrovni je také možnou limitací nezahrnutí příjmu respondenta do modelu. Příjem nebyl do modelů zahrnut z důvodu vysokého podílu chybějících hodnot a metodologických problémů při sběru dat (kdy byly v každém státě sbírány kardinální hodnoty příjmu ve měně daného státu), což způsobilo mezinárodní standardizaci či srovnání věcně irelevantní. Také lze teoretizovat, že kvalita příjmové položky může být dále snížena tak, že respondenti často nesdělují skutečnou výši příjmu a u této položky mystifikují častěji než u jakékoliv jiné.

Závěr

Cílem této práce bylo pomocí víceúrovňového modelování analyzovat souvislosti vybraných vysvětlujících proměnných s postoji k progresivnímu zdanění a přispět k porozumění, co tyto postoje primárně formuje, a to jednak na individuální úrovni, kdy se analýza zaměřila na třídní identitu, očekávání sociální mobility a faktory, jako je vnímání rozsahu příjmových nerovností a vnímání spravedlnosti tohoto rozdělení. Na vyšší úrovni si práce vytyčila za cíl objasnit, zda forma sociální politiky v daném státě ovlivňuje agregované postoje k progresivnímu zdanění.

Z provedené analýzy plyne, že primárně jsou při vysvětlování postojů k progresivnímu zdanění důležité prediktory na individuální úrovni, zatímco prediktory na vyšší úrovni, jako je forma sociálního státu, vysvětlují postoje k progresivnímu zdanění v menší míře. Zejména jsou na individuální úrovni významné prediktory měřící vnímání rozsahu příjmových nerovností a vnímání spravedlnosti příjmového rozdělení.

Výsledky indikují platnost teze Ajzena (2001), který argumentuje, že postoje jsou multidimenzionálními koncepty. Zde je patrné, že postoj k progresivnímu zdanění je multidimenzionální ve smyslu, že se tento postoj skládá z kognitivní složky vnímání rozsahu příjmových nerovností a z afektivně-normativní složky vnímání (ne)spravedlnosti příjmového rozdělení. Vzájemná interakce těchto prvků významně formuje postoj k progresivnímu zdanění.

Neopomenutelný je i vliv sociální stratifikace či SES, v tomto případě reprezentovaný sociální třídou (měřenou subjektivně i objektivně), kdy s rostoucí pozicí na společenském žebříčku klesá podpora progresivnímu zdanění. Nebyla prokázána souvislost očekávání sociální mobility v budoucnu, ani interakce tohoto prediktoru s vnímáním rozsahu příjmových nerovností, což se neshoduje s očekáváními předloženými v díle Ballard-Rosa a spoluautorů (2017).

Mezi státy zahrnutými v analýze se postoje k progresivnímu zdanění liší, avšak částečně na základě jiných důvodů (tzn. kompozice analyzovaných zemí z hlediska zahrnutých vysvětlujících proměnných na individuální úrovni) než je forma sociálního státu. Analýza je v tomto ohledu zároveň značně limitována nízkým počtem případů na vyšší úrovni. Popsané limitace mezistátního srovnání dávají podnět k dalším výzkumům v této oblasti.

Summary

This thesis aimed to utilize multi-level modelling in order to analyse the effect of selected determinants on the attitudes towards progressive taxation and to contribute to understanding what primarily drives these attitudes, firstly on the individual level, where the analysis focused on class identity, expectation of social mobility and factors such as perception of the size of income inequality and the perception of the fairness of income distribution. Secondly, on the higher level, this thesis aimed to clarify whether a welfare regime in a country influences the aggregated attitudes of individuals towards progressive taxation.

The conducted analysis concludes that the primary importance in explaining attitudes towards progressive taxation lies in the predictors on the individual level, while the upper-level indicators explain attitudes towards progressive taxation much less. Some predictors on the individual level are deeply important, such as the variables measuring perception of the size of income inequality and the justice of such an income distribution.

The findings support the argument outlined by Ajzen (2001), who states that attitudes are multi-dimensional concepts. In this case, the attitude towards progressive taxation is multi-dimensional in a way that the attitude consists of a cognitive part (perceived extent of income inequality), and of an affective-normative part (viewing the income distribution as just or unjust). The interaction of these elements substantively affects attitudes towards progressive taxation.

The importance of social stratification, or socio-economic status, represented in this case by class identity (whether subjectively or objectively measured) cannot be underestimated, with support towards progressive taxation decreasing with a rising position on the social ladder.

The effect of expected social mobility in the future was not demonstrated, and neither was its interaction with the variable measuring the judgement of the size of income inequality, which does not confirm the thesis set outlined by Ballard-Rosa et al. (2017).

Attitudes towards progressive taxation vary in the states included in the analysis, however primarily due to other reasons than the existence of different welfare regimes (primarily due to the composition of analysed countries in terms of the included individual-level explanatory variables). The analysis is in this regard further limited by the small number of cases on the country level. These described limitations of the international comparison motivate further research in this field.

Použitá literatura

Ajzen, I. (2001). Nature and Operation of Attitudes. *Annual Review of Psychology*. https://doi.org/10.1146/annurev.psych.52.1.27

Arts, W., & Gelissen, J. (2002). Three worlds of welfare capitalism or more? A state-of-the-art report. *Journal of European Social Policy*, *12*(2), 137–158. https://doi.org/10.1177/0952872002012002114

Ballard-Rosa, C., Martin, L., & Scheve, K. (2017). The Structure of American Income Tax Policy Preferences. *The Journal of Politics*, *79*(1), 1–16. https://doi.org/10.1086/687324

Barnes, L. (2015). The size and shape of government: Preferences over redistributive tax policy. *Socio-Economic Review*, *13*(1), 55–78. https://doi.org/10.1093/ser/mwu007

Bates, D., Mächler, M., Bolker, B., & Walker, S. (2015). Fitting Linear Mixed-Effects Models Using **lme4**. *Journal of Statistical Software*, *67*(1). https://doi.org/10.18637/jss.v067.i01

Berens, S., & Gelepithis, M. (2019). Welfare state structure, inequality, and public attitudes towards progressive taxation. *Socio-Economic Review*, *17*(4), 823–850. https://doi.org/10.1093/ser/mwx063

Blekesaune, M. (2003). Public Attitudes toward Welfare State Policies: A Comparative Analysis of 24 Nations. *European Sociological Review*, *19*(5), 415–427. https://doi.org/10.1093/esr/19.5.415

Breen, R. (Ed.). (2004). *Social mobility in Europe*. Oxford University Press.

Cook, K. S., & Hegtvedt, K. A. (1983). Distributive Justice, Equity, and Equality. *Annual Review of Sociology*, *9*(1), 217–241. https://doi.org/10.1146/annurev.so.09.080183.001245

Deutsch, M. (1975). Equity, Equality, and Need: What Determines Which Value Will Be Used as the Basis of Distributive Justice? *Journal of Social Issues*, *31*(3), 137–149. https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1975.tb01000.x

Doerrenberg, P., & Peichl, A. (2013). Progressive taxation and tax morale. *Public Choice*, *155*(3–4), 293–316. https://doi.org/10.1007/s11127-011-9848-1

Domonkos, S. (2016). Who Wants a Progressive Income Tax?: Determinants of Tax Policy Preferences in Post-socialist Eastern Europe. *East European Politics and Societies: And Cultures*, *30*(2), 423–448. https://doi.org/10.1177/0888325415602055

Edlund, J. (2003). Attitudes towards Taxation: Ignorant and Incoherent? *Scandinavian*

Political Studies, *26*(2), 145–167. https://doi.org/10.1111/1467-9477.00083

Esping-Andersen, G. (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Princeton University Press.

Fenger, M. (2007). Welfare Regimes in Central and Eastern Europe: Incorporating Post-Communist Countries in a Welfare Regime Typology. *Contemporary Issues and Ideas in Social Sciences*.

Garcia-Muniesa, J. (2019). Economic crisis and support for progressive taxation in Europe. *European Societies*, *21*(2), 256–279. https://doi.org/10.1080/14616696.2018.1547836

Gelman, A., & Hill, J. (2007). *Data analysis using regression and multilevel/hierarchical models*. Cambridge University Press.

Goldstein, H. (2011). *Multilevel statistical models* (4th ed). Wiley.

Harrison, E., & Rose, D. (2006). *The European Socio-economic Classification (ESeC) User Guide*.

Hennighausen, T., & Heinemann, F. (2015). Don't Tax Me? Determinants of Individual Attitudes Toward Progressive Taxation. *German Economic Review*, *16*(3), 255–289. https://doi.org/10.1111/geer.12050

Houle, J. N. (2011). The psychological impact of intragenerational social class mobility. *Social Science Research*, *40*(3), 757–772. https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2010.11.008

Hülle, S., Liebig, S., & May, M. J. (2018). Measuring Attitudes Toward Distributive Justice: The Basic Social Justice Orientations Scale. *Social Indicators Research*, *136*(2), 663–692. https://doi.org/10.1007/s11205-017-1580-x

ISSP Research Group. (2022). *International Social Survey Programme: Social Inequality V - ISSP 2019International Social Survey Programme: Social Inequality V - ISSP 2019* (Verze 3.0.0) [Dataset]. GESIS. https://doi.org/10.4232/1.14009

Jaeger, M. M. (2009). United But Divided: Welfare Regimes and the Level and Variance in Public Support for Redistribution. *European Sociological Review*, *25*(6), 723–737. https://doi.org/10.1093/esr/jcn079

Jonsson, G. (2019). *The Evolving Concept of the Welfare State in Icelandic Politics* (s. 276–314). https://doi.org/10.2307/j.ctv12pnsfz.11

Kalleberg, A. L., & Mouw, T. (2018). Occupations, Organizations, and Intragenerational Career Mobility. *Annual Review of Sociology*, *44*(1), 283–303. https://doi.org/10.1146/annurev-soc-073117-041249

Kalleitner, F., & Bobzien, L. (2024). Taxed fairly? How differences in perception shape

attitudes towards progressive taxation. *European Sociological Review*, *40*(3), 535–548. https://doi.org/10.1093/esr/jcad060

Lewin-Epstein, N., Kaplan, A., & Levanon, A. (2003). Distributive Justice and Attitudes Toward the Welfare State. *Social Justice Research*, *16*(1), 1–27. https://doi.org/10.1023/A:1022909726114

Limberg, J. (2020). What's fair? Preferences for tax progressivity in the wake of the financial crisis. *Journal of Public Policy*, *40*(2), 171–193. https://doi.org/10.1017/S0143814X18000430

Linek, L., & Petrůšek, I. (2020). *Sociální stát, nerovnosti, politika: Postoje české veřejnosti k sociálnímu státu v letech 1996 až 2016 = Welfare state, inequalities, politics: the Czech public's attitudes towards the welfare state between 1996 and 2016* (Vydání první). Sociologické nakladatelství (SLON).

Maio, F. G. D. (2007). *Income inequality measures*.

McCall, L., & Percheski, C. (2010). Income Inequality: New Trends and Research Directions. *Annual Review of Sociology*, *36*(1), 329–347. https://doi.org/10.1146/annurev.soc.012809.102541

Miller, S. M. (1960). Comparative Social Mobility. *Current Sociology*. (Sage CA: Thousand Oaks, CA). https://doi.org/10.1177/001139216000900101

Paskov, M., & Dewilde, C. (2012). Income inequality and solidarity in Europe. *Research in Social Stratification and Mobility*, *30*(4), 415–432. https://doi.org/10.1016/j.rssm.2012.06.002

Petrůšek, I. (2024). The Use of Multilevel Models in Analysing Contextual Effects of Labour Force Participation Rate on Redistribution Support with Comparative Longitudinal Survey Data. *Czech Sociological Review*, *60*(1), 67–93. https://doi.org/10.13060/csr.2024.001

Piketty, T. (2015). *The economics of inequality* (A. Goldhammer, Přel.). The Belknap Press of Harvard University Press.

Piketty, T., Saez, E., & Zucman, G. (2023). Rethinking capital and wealth taxation. *Oxford Review of Economic Policy*, *39*(3), 575–591. https://doi.org/10.1093/oxrep/grad026

Polacko, M. (2021). Causes and Consequences of Income Inequality – An Overview. *Statistics, Politics and Policy*, *12*(2), 341–357. https://doi.org/10.1515/spp-2021-0017

Reimers, S. (2009). A paycheck half-empty or half-full? Framing, fairness and progressive taxation. *Judgment and Decision Making*, *4*(6), 461–466. https://doi.org/10.1017/S1930297500003995

Roberts, M. L., Hite, P. A., & Bradley, C. F. (1994). Understanding Attitudes Toward Progressive Taxation. *Public Opinion Quarterly*, *58*(2), 165. https://doi.org/10.1086/269417

Roosma, F., Gelissen, J., & van Oorschot, W. (2013). The Multidimensionality of Welfare State Attitudes: A European Cross-National Study. *Social Indicators Research*, *113*(1), 235–255. https://doi.org/10.1007/s11205-012-0099-4

Sorensen, A. B. (1975). The Structure of Intragenerational Mobility. *American Sociological Review*, *40*(4), 456. https://doi.org/10.2307/2094433

Titmuss, R. M. (1974). *What is Social Policy?*

Wickham, H. (with Sievert, C.). (2016). *ggplot2: Elegant graphics for data analysis* (Second edition). Springer international publishing.

Seznam tabulek a obrázků

Tabulka 1: Přehled hypotéz 33
Tabulka 2: Přehled zemí a velikostí vzorků 35
Tabulka 3: Frekvenční rozdělení odpovědí na rekódovanou otázku Q8a 37
Tabulka 4: Deskriptivní statistika třídní klasifikace ESeC se 6 platnými třídami 38
Tabulka 5: Četnost subjektivní třídní identifikace 39
Tabulka 6: Očekávání sociální mobility 41
Tabulka 7: Nabídka možností k položce Q4a 42
Tabulka 8: Nabídka možností k položce Q16 43
Tabulka 9: Klasifikace sociálních států 44
Tabulka 10: Odhadnuté lineární víceúrovňové modely 51
Tabulka 11: Shrnutí výsledků hypotéz 57

Obrázek 1: Desetibodová škála sociálního postavení 38
Obrázek 2: Graf podpory progresivního zdanění dle třídní klasifikace ESeC 46
Obrázek 3: Graf podpory progresivního zdanění dle subjektivní třídní identifikace 47
Obrázek 4: Graf podpory progresivního zdanění dle typu sociálního státu 49
Obrázek 5: Interakční graf vnímaného rozsahu nerovností a vnímané spravedlnosti příjmového rozdělení 55

Seznam příloh

Příloha č.1: SZZ Sociologie

Okruh 1: Pojmy

Klíčové slovo: Nerovnost

Okruh 2: Procesy

Klíčové slovo: Sociální mobilita

Okruh 3: Identity

Klíčové slovo: Třídní

Seznam literatury k SZZ Sociologie:

1. Breen, R. (Ed.). (2004). *Social mobility in Europe*. Oxford University Press **(Kapitola 15)**

2. Sorensen, A. B. (1975). The Structure of Intragenerational Mobility. *American Sociological Review*, *40*(4), 456. https://doi.org/10.2307/2094433

3. Edlund, J. (2003). Attitudes towards Taxation: Ignorant and Incoherent? Scandinavian Political Studies, 26(2), 145–167. https://doi.org/10.1111/1467-9477.00083

4. Piketty, T. (2015). The economics of inequality (A. Goldhammer, Přel.). The Belknap Press of Harvard University Press. (**Kapitola 1 a 3)**

5. Piketty, T., Saez, E., & Zucman, G. (2023). Rethinking capital and wealth taxation. *Oxford Review of Economic Policy*, *39*(3), 575–591. https://doi.org/10.1093/oxrep/grad026

Příloha č. 2: SZZ Metodologie

Okruh 1: Teoretická východiska výzkumu

Téma: Formulace výzkumných otázek, teoretické konstrukty a hypotézy

Okruh 2: Příprava a organizace výzkumu

Téma: Strategie analýzy dat (výběr metod, příprava proměnných)

Okruh 3: Vytváření a sběr dat

Téma: Populace, výběrové techniky, velikost výběru. Reprezentativita

Okruh 4: Analýza dat

Téma: Příprava dat pro analýzu (transformace a čištění)

Okruh 5: Reflexivita, etika a prezentace výzkumu

Téma: Interpretace statistické a věcné významnosti výsledku

Seznam literatury k SZZ z metodologie:

1. Babbie, E. R. (2020). *The practice of social research*. Cengage Au. (**Kapitola 2, 4, 5, 16)**

2. Bates, D., Mächler, M., Bolker, B., & Walker, S. (2015). Fitting Linear Mixed-Effects Models Using **lme4**. *Journal of Statistical Software*, *67*(1). https://doi.org/10.18637/jss.v067.i01

3. Gelman, A., & Hill, J. (2007). *Data analysis using regression and multilevel/hierarchical models*. Cambridge University Press. (**Kapitola 1)**

4. Goldstein, H. (2011). *Multilevel statistical models* (4th ed). Wiley. (**Kapitola 1, 12.4)**

5. Harrison, E., & Rose, D. (2006). *The European Socio-economic Classification (ESeC) User Guide*.

6. Jeřábek, H. (1993). *Úvod do sociologického výzkumu*. Karolinum. (**Kapitola 5, 12)**

Příloha č. 3: SZZ Sociální politika

6. Může být sociální politika hodnotově neutrální? Své argumenty opřete o vývoj názorů na základní hodnotové koncepty užívané v sociální politice (rovnost, nerovnost, svoboda, spravedlnost atd.)

7. Různá pojetí chudoby. Jak lze chudobu operacionalizovat a měřit? Proč se současným moderním společnostem nedaří zcela vymýtit chudobu? Jaká řešení za tímto účelem volí?

16. Potřebujeme v současné době sociální stát? Důvody vzniku moderních sociálních států a současné výzvy.

18. Jakým způsobem naplňuje sociální stát, resp. systém sociální ochrany své funkce? Diskutujte různé důvody a způsoby přerozdělování. Koncept distributivní spravedlnosti.

19. Nerovnosti jsou přirozenou součástí fungování lidské společnosti. Diskutujete podobu sociálních nerovností v současném světě i ČR a způsoby, příp. důvody jejich zmírňování (např. vzdělanostní nerovnosti a přístup ke vzdělání, nerovnosti ve zdraví atp.)

Příloha č. 4: Projekt bakalářské práce

Projekt bakalářské práce

Jméno a příjmení studujícího: Jakub Lomoz

Studijní program: Sociologie a sociální politika

Předpokládaný název práce: Postoje obyvatel evropských zemí k progresivnímu zdanění

Předpokládaný název práce v angličtině: Attitudes Toward Progressive Taxation in European Countries

Klíčová slova: postoje, redistribuce, progresivní zdanění, Česká republika, sociální stát

Klíčová slova v angličtině: attitudes, redistribution, progressive taxation, Czech republic, welfare regime

Vedoucí práce: Mgr. Ivan Petrúšek, Ph.D.

(Poznámka: externisté mohou vést práce pouze po předchozím souhlasu vedoucího katedry a to jen v těch případech, kdy se student/ka prostřednictvím bakalářské práce podílí na řešení výzkumného projektu vedoucí/ho práce.)

Námět práce

Formulace problému a jeho vstupní diskuse ve vztahu k současnému stavu jeho poznání, předpokládaný odborný přínos práce:

- *co se o daném jevu ví, co už je vyzkoumáno - návaznost na jiné práce - a co se naopak neví, jaké vědění chybí a chcete jej doplnit;*
- *proč je zajímavé a důležité se zvolenému problému věnovat, jak by měl být cíl práce (pomoci vyřešit problém, zaplnit bílé místo, ověřit předchozí poznatky v novém kontextu…).*

Z této části projektu by také měla být zřejmá relevance tématu k oborům sociologie, sociální antropologie nebo sociální politika.

Minimální rozsah: 600 slov pro bakalářskou práci a 800 slov pro diplomovou práci.

Progresivní zdanění je typ daně, kdy se procentuální sazba daně zvyšuje s rostoucím příjmem plátce. Většinou je využíván systém tzv. daňových pásem (*tax brackets*), kdy je příjem rozdělen do různých pásem, které na sebe navazují. Opakem progresivního zdanění je zdanění degresivní, kde procentuální sazba s rostoucím příjmem klesá, či rovná daň, kdy je aplikována jedna sazba napříč všemi daňovými pásmy.

Progresivní zdanění se v politickém diskurzu objevuje jako jedna z možností snižování sociálních nerovností, konkrétně jako nástroj redistribuce. Progresivní zdanění snižuje daňové zatížení nízkopříjmových osob, a naopak zvyšuje daňové zatížení vysokopříjmových osob. V České republice se tomuto konceptu přibližuje pouze existence solidární daně neboli 23% sazby na všechny roční příjmy nad 36násobek průměrné měsíční mzdy. Tuto daň lze chápat jako náznak progresivního zdanění, i když obsahuje pouze 2 daňová pásma.

Toto téma vybízí k dalšímu výzkumu, jelikož zvětšující se rozdíly mezi společenskými třídami mohou vést k posilování anti-systémových postojů. Stoetzer et al. (2021) argumentují, že zvýšení nerovnosti disponibilních příjmů o jedno procento vede ke zvýšení podpory populistických stran o jeden procentní bod. Pro budoucí aktéry v tvorbě politik, či politiky samotné, je důležité vědět, jak silnou podporu elektorátu toto potenciální opatření má, popřípadě jak silné podpory se těší u elektorátu v zemích, kde již jsou příjmy obyvatel zdaňovány progresivně.

Progresivní zdanění může snížit Giniho koeficient disponibilních příjmů, měřící příjmovou nerovnost v daném státě. Osoby s vysokými příjmy mohou využívat legálních metod daňové optimalizace, či nelegálních daňových úniků, a placení plné výše daně z příjmu se tak mohou vyhnout, čímž se potenciální opatření daňové progrese může minout účinkem. V tomto případě by totiž vyšší daně odváděly především osoby z tzv. střední třídy, což může progresivní zdanění přeměnit na výše zmíněné degresivní, kdy vysokopříjmové osoby odvedou na daních méně než osoby s nižšími příjmy.

Z předešlých prací zabývajících se tímto tématem (Kevins et al., 2018 a Stiers et al., 2022) vyplývá, že státy s vysokým Giniho koeficientem mají povětšinou populaci, která podporuje redistribuční opatření (Kevins et al., 2018, s. 402). Výzkumy se však povětšinou nezaměřovaly na podskupiny populace (Ibid, s. 403), což bych rád ve své práci provedl. Klíčovým indikátorem, na který již dřívější autoři poukazují (Meltzer a Richard, 1981 cit in: Kevins et al., 2018), je velikost rozdílu mezi mediánovým příjmem a průměrným příjmem.

Tvrdí, že velký rozdíl mezi mediánem a průměrem vede k vyšší podpoře redistribučních opatření, zatímco menší k nižší podpoře.

Analýza belgického elektorátu (Stiers et al., 2022) demonstruje, že velmi silný vliv na postoje k progresivnímu zdanění lze atribuovat politické identifikaci jedince, kdy levicoví voliči podporují progresivní zdanění daleko více než pravicoví. Tato analýza také prokázala, že voliči, kteří se o politiku více zajímají, jsou také více pravděpodobní, že budou podporovat toto opatření, a to i ti, kteří by pod progresivním zdaněním odvedli na daních více. Toto autoři vysvětlují (Ibid, s. 19) vyšší mírou altruismu, či tím, že tyto více angažované osoby si uvědomují, že i v systému se zavedeným progresivním zdaněním se bohatým daří prosperovat.

V mé bakalářské práci budu analyzovat postoje obyvatel evropských států k tomuto opatření a analyzovat, jak se míra souhlasu s tímto opatřením liší dle různých charakteristik na individuální a státní úrovni. Mezi individuální charakteristiky patří gender, nejvyšší dosažená úroveň vzdělání, pracovní status, členství v odborech, velikost domácnosti, osobní příjem, či příjmy domácnosti. Ze státních charakteristik je vhodné analyzovat strukturální proměnné, jako je Giniho koeficient, pozice na indexu demokracie V-Dem, daňové zatížení státu a jeho progresivita, či binární proměnná měřící fakt, zda má stát nedávnou historickou zkušenost s komunistickým režimem.

Hlavní výzkumnou otázkou je zjistit, které faktory mají na postoje k progresivnímu zdanění klíčový vliv, na jaké úrovni. Zároveň budu při kontrole všech teoreticky relevantních proměnných na individuální úrovni zkoumat, které proměnné jsou naopak nepodstatné.

Předpokládané metody zpracování

Vysvětlete, na jakých datech bude analýza založena (druh, vzorek, terén) a jaké postupy a techniky k jejich analýze použijete. U teoretické práce popište analytický popř. syntetický postup.

V mé bakalářské práci využiji kvantitativní metody analýzy sekundárních dat. Plánuji přitom čerpat z dat mezinárodního dotazníkového šetření *International Social Survey Programme*, konkrétně z modulu Social Inequality V, který byl ve většině evropských zemí sbírán v roce 2019.

Jako metodu analýzy využiji víceúrovňové hierarchické modelování, které je nejvhodnějším postupem zkoumání postojů k progresivnímu zdanění v Evropských zemích. Zjednodušeně řečeno, víceúrovňové modelování *(či víceúrovňové regresní modelování, nebo víceúrovňové hierarchické modelování)* je statistická metoda, která využívá metody regrese s mnoha

prediktory na různých úrovních analýzy, včetně indikátoru pro vyšší úroveň (v případě mé bakalářské práce se jedná o státy) (Gelman a Hill, 2007).

Hierarchie v tomto kontextu znamená, že máme data o jednotkách, které se vyskytují na různých úrovních. Na nižší úrovni máme jednotlivé respondenty, kteří jsou charakterizováni individuálními vlastnostmi, jako jsou sociodemografické proměnné. Na vyšší úrovni máme státy, které jsou charakterizované kontextuálními proměnnými (např. míra progresivnosti zdanění příjmů či ekonomické nerovnosti v zemi).

Víceúrovňové hierarchické modely tak umožňují analyzovat rozdíly v postojích mezi státy, a to jak s ohledem na individuální charakteristiky respondentů, tak i na kontextuální faktory na úrovni států (Goldstein, 2011). Tyto modely zároveň umožňují zohlednit závislost individuálních respondentů v rámci jednotlivých států, čímž se předchází chybnému odhadu směrodatných chyb zkoumaných parametrů. Dále umožňují zkoumat interakce mezi individuálními a kontextuálními proměnnými, a tím testovat, zda a jak se vliv určitých individuálních charakteristik mění v závislosti na kontextu státu, ve kterém respondenti žijí.

Etické souvislosti zvažovaného projektu

Je realizace projektu spojena s etickými riziky? Pokud ano, jak na ně budete v projektu reagovat. Jak bude zajištěna ochrana osobních údajů účastníků výzkumu?

V mé práci plánuji vycházet z již existujících, sekundárních dat. Předpokládám, že tato data byla sesbírána eticky, v souladu se všemi profesními standardy doporučenými mezinárodní asociací sociálněvědních agentur ESOMAR. Nedisponuji způsobem, jak etiku sběru dat ověřit napřímo. Datové soubory jsou očištěny od osobních údajů účastníků výzkumu a jsou zcela anonymní.

Orientační seznam literatury

Alespoň 10 odborných textů u projektů bakalářských prací, alespoň 15 textů u projektů diplomových prací. V orientačním seznamu literatury nemohou být uvedeny bakalářské a magisterské práce ani publicistické texty.

Blum, W. J. (1952). The Uneasy Case for Progressive Taxation. *The University of Chicago Law Review*, *19*(3), 417–520.

Doerrenberg, P., & Peichl, A. (2013). Progressive taxation and tax morale. *Public Choice*, *155*(3), 293–316. https://doi.org/10.1007/s11127-011-9848-1

Gelman, A., & Hill, J. (2007). *Data analysis using regression and multilevel/hierarchical models*. Cambridge University Press.

Goldstein, H. (2011). *Multilevel statistical models* (4th ed). Wiley.

ISSP Research Group (2022). International Social Survey Programme: Social Inequality V - ISSP 2019. *GESIS, Cologne. ZA7600 Data file Version 3.0.0, https://doi.org/10.4232/1.14009.*

Kevins, A., Horn, A., Jensen, C., & van Kersbergen, K. (2018). Yardsticks of inequality: Preferences for redistribution in advanced democracies. *Journal of European Social Policy*, *28*(4), 402–418. https://doi.org/10.1177/0958928717753579

Kudrnáč, A., & Petrúšek, I. (2023). Welfare Regimes and Support for Income Redistribution in Europe. *Public Opinion Quarterly*, *86*(4), 968–996. https://doi.org/10.1093/poq/nfac046

Linek, L., & Petrúšek, I. (2020). *Sociální stát, nerovnosti, politika: Postoje české veřejnosti k sociálnímu státu v letech 1996 až 2016* (Vydání první). Sociologické nakladatelství (SLON).

Lupu, N., & Pontusson, J. (2011). The Structure of Inequality and the Politics of Redistribution. *American Political Science Review*, *105*(2), 316–336. https://doi.org/10.1017/S0003055411000128

Roberts, M. L., Hite, P. A., & Bradley, C. F. (1994). Understanding Attitudes Toward Progressive Taxation. *Public Opinion Quarterly*, *58*(2), 165. https://doi.org/10.1086/269417

Stoetzer, L. F., Giesecke ‚Johannes, & and Klüver, H. (2023). How does income inequality affect the support for populist parties? *Journal of European Public Policy*, *30*(1), 1–20. https://doi.org/10.1080/13501763.2021.1981981

Wenli, L., & Sarte, P.-D. (2004). Progressive Taxation and Long-Run Growth. *American Economic Review*, *94*(5), 1705–1716. https://doi.org/10.1257/0002828043052196

Příloha č. 5: Skript z prostředí R

Prohlášení o přístupnosti dat: Data využita v této práci pocházejí z datového souboru ISSP „Social Inequality V“, z roku 2019: https://doi.org/10.4232/1.14009

```
#Skript k analyticke casti BP-------------------------------------------------------------
#0: Instalace balicku a knihoven---------------------------------

    #install.packages("devtools")
    #devtools::install_github("DiogoFerrari/occupar")

    #install.packages(c(
    #  "tidyverse",
    #  "lme4",
    #  "lmerTest",
    #  "sjPlot",
    #  "performance",
    # "modelsummary,
    #  "pandoc"
    #))

    library(tidyverse)
    library(dplyr)
    library(ggplot2)
    library(labelled)
    library(lsr)
    library(lme4)
    library(lmerTest)
    library(sjPlot)
    library(performance)
    library(haven)
    library(occupar)
    library(broom)
    library(modelsummary)
    library(pandoc)
    library(psych)
    library(pwr)

    #A:Priprava dat-----------------------------------------------------------------
```

```
#1: Prvotni subsetting a uprava dat----------------------------------

options(scipen=999)

issp = read_sav("ZA7600_v3-0-0.sav")
vybrane_zeme = c("AT", "BG", "CZ", "DE", "DK", "FI", "FR",
                 "GB-GBN", "HR", "CH", "IS", "IT", "LT",
                 "NO", "SE", "SI")

issp = issp[issp$c_alphan %in% vybrane_zeme, ]
issp = subset(issp,(issp$WORK==1))

write_sav(issp, "ISSP_reduced_final.sav")

issp = read_sav("ISSP_reduced_final.sav")

# rekódování proměnné a labelování----------
issp$q8a = 5-issp$v28

table(issp$q8a)
sum(table(issp$q8a))

issp$q4a = NA
issp$q4a[issp$v21==1]=5
issp$q4a[issp$v21==2]=4
issp$q4a[issp$v21==3]=3
issp$q4a[issp$v21==4]=2
issp$q4a[issp$v21==5]=1
issp$q4a[issp$v21==8]=NA
table(issp$q4a,issp$v21)

issp$q16 = NA
issp$q16[issp$v50==1]=1
issp$q16[issp$v50==2]=2
issp$q16[issp$v50==3]=3
issp$q16[issp$v50==4]=4
issp$q16[issp$v50==8]=NA
table(issp$q16)
```

```
#2: Uprava dat, operacionalizace---------------------------------------

#Očekávání socmobility
issp$mobility_up=issp$v43-issp$v41
table(issp$mobility_up)

issp$mobility_up_rec = pmin(pmax(issp$mobility_up, -5), 5)
table(issp$mobility_up_rec)
prop.table(table(issp$mobility_up_rec))


# klasifikace welfare regimes

issp$welfare_regime = NA
issp$welfare_regime[issp$c_sample %in% c(208,246,352,578,752)] = 1
issp$welfare_regime[issp$c_sample %in% c(756,82601)] = 2
issp$welfare_regime[issp$c_sample %in% c(40,27601,27602,250,380)] = 3
issp$welfare_regime[issp$c_sample %in% c(100,203,191,440,705)] = 4

table(issp$welfare_regime)

issp$welfare_regime_f = factor(
  issp$welfare_regime,
  levels = c(1,2,3,4),
  labels = c("Social-democratic","Liberal","Conservative","Post-socialist")
)

issp$welfare_regime_bin = factor(
  ifelse(issp$welfare_regime %in% c(1,4),
         "Social-democratic / Post-socialist",
         "Liberal / Conservative"),
  levels = c("Social-democratic / Post-socialist", "Liberal / Conservative")
)

issp$country_r = as.factor(issp$c_alphan)

table(issp$q8a,issp$c_alphan)

# Objektivní měření třídy (ESEC)
```

```
issp$isco_rec=isco08to88(issp$ISCO08)
issp$employed=ifelse(issp$WORK==1,1,0)
issp$unemployed=ifelse(issp$WORK==1,0,1)
issp$selfemployed = ifelse(c(issp$EMPREL==2|issp$EMPREL==3|issp$EMPREL==4),1,0)
issp$supervisor = ifelse(issp$WRKSUP==1,1,0)
issp$n_employees = issp$NSUP

issp$ESEC_reduced = isco88toESeC(issp$isco_rec,
                                 employed = issp$employed,
                                 unemployed = issp$unemployed,
                                 self.employed = issp$selfemployed,
                                 supervisor = issp$supervisor,
                                 n.employees=issp$n_employees,
                                 n.classes=7,
                                 keep.unemployed = T
)

tabulka3=table(issp$ESEC_reduced)
sum(table(issp$ESEC_reduced))
prop.table(table(issp$ESEC_reduced))*100

#3: Priprava modelu----------------------------------------

#kontrolni promenne
issp$pohlavi=NA
issp$pohlavi[issp$SEX==1]=0
issp$pohlavi[issp$SEX==2]=1

issp$pohlavi = factor(
  issp$pohlavi,
  levels = c(0,1),
  labels = c("Male","Female")
)

issp$vek=issp$AGE

# referenční hodnoty
issp$ESEC_reduced = relevel(issp$ESEC_reduced, ref = "Salariat")
issp$welfare_regime_bin = relevel(issp$welfare_regime_bin, ref = "Liberal / Conservative")
```

```
issp$pohlavi = relevel(issp$pohlavi,ref="Male")

#přejmenování vars pro přehlednost
issp$fairness=issp$q16
issp$inequality=issp$q4a
issp$mobility_expected=issp$mobility_up_rec
issp$class=issp$ESEC_reduced
issp$subj_class=issp$v41
issp$regime=issp$welfare_regime_bin
issp$country=issp$country_r

#B: Export deskriptivnich tabulek ----------------------------------------------------

vars_tabs = c("q8a", "ESEC_reduced",
              "subj_class", "mobility_up_rec",
              "q4a", "q16")

colSums(is.na(issp[, vars_tabs]))

sum(table(issp$q8a))
tabulka_pzd_postoj_abs=table(issp$q8a)
tabulka_pzd_postoj_rel=prop.table(table(issp$q8a))
write.csv(tabulka_pzd_postoj_abs, "tabulka_pzd_postoj_abs.csv", row.names= F)
write.csv(tabulka_pzd_postoj_rel, "tabulka_pzd_postoj_rel.csv", row.names= F)
summary(issp$q8a)
table(is.na(issp$q8a))
prop.table(table(is.na(issp$q8a)))*100

sum(table(issp$ESEC_reduced))
tabulka_esec_abs=table(issp$ESEC_reduced)
tabulka_esec_rel=prop.table(table(issp$ESEC_reduced))
write.csv(tabulka_esec_abs, "tabulka_esec_abs.csv", row.names= F)
write.csv(tabulka_esec_rel, "tabulka_esec_rel.csv", row.names= F)
summary(issp$ESEC_reduced)
table(is.na(issp$ESEC_reduced))
prop.table(table(is.na(issp$ESEC_reduced)))*100

sum(table(issp$subj_class))
tabulka_subj_trida_abs=table(issp$subj_class)
```

```
tabulka_subj_trida_rel=prop.table(table(issp$subj_class))
write.csv(tabulka_subj_trida_abs, "tabulka_subj_trida_abs.csv", row.names= F)
write.csv(tabulka_subj_trida_rel, "tabulka_subj_trida_rel.csv", row.names= F)
summary(issp$subj_class)
table(is.na(issp$subj_class))
prop.table(table(is.na(issp$subj_class)))*100

sum(table(issp$mobility_up_rec))
tabulka_ocekavani_mobility_abs=table(issp$mobility_up_rec)
tabulka_ocekavani_mobility_rel=prop.table(table(issp$mobility_up_rec))
write.csv(tabulka_ocekavani_mobility_abs, "tabulka_ocekavani_mobility_abs.csv", row.names= F)
write.csv(tabulka_ocekavani_mobility_rel, "tabulka_ocekavani_mobility_rel.csv", row.names= F)
table(is.na(issp$mobility_up_rec))
prop.table(table(is.na(issp$mobility_up_rec)))*100


sum(table(issp$q4a))
tabulka_rozsah_nerovnosti_abs=table(issp$q4a)
tabulka_rozsah_nerovnosti_rel=prop.table(table(issp$q4a))
write.csv(tabulka_rozsah_nerovnosti_abs, "tabulka_rozsah_nerovnosti_abs.csv", row.names= F)
write.csv(tabulka_rozsah_nerovnosti_rel, "tabulka_rozsah_nerovnosti_rel.csv", row.names= F)
table(is.na(issp$q4a))
prop.table(table(is.na(issp$q4a)))*100


sum(table(issp$q16))
tabulka_spravedlnost_rozdeleni_abs=table(issp$q16)
tabulka_spravedlnost_rozdeleni_rel=prop.table(table(issp$q16))
write.csv(tabulka_spravedlnost_rozdeleni_abs, "tabulka_spravedlnost_rozdeleni_abs.csv", row.names=
F)
write.csv(tabulka_spravedlnost_rozdeleni_rel, "tabulka_spravedlnost_rozdeleni_rel.csv", row.names=
F)
table(is.na(issp$q16))
prop.table(table(is.na(issp$q16)))*100


#C: Bivariacni analyzy----------------------------------------------------------
# zajištění stejného počtu respondentů
vars_all = c("q8a", "country",
```

```
          "class", "subj_class",
          "mobility_expected", "inequality", "fairness",
          "pohlavi", "vek", "regime")



colSums(is.na(issp[, vars_all]))
issp = issp[complete.cases(issp[, vars_all]), ]



#H1
#OBJ
issp_clean = issp %>%
 filter(!is.na(q8a), !is.na(ESEC_reduced)) %>%
 mutate(
  prog_tax_support = ifelse(q8a %in% c(3,4), 1, 0),
  ESEC_reduced = recode(ESEC_reduced,
                "Salariat" = "Salariát",
                "Intermediate employee" = "Střední zaměstnanci",
                "Small/self employers" = "Malí/samostatní podnikatelé",
                "Lower grade white collar workers" = "Nižší administrativní pracovníci",
                "Skilled workers" = "Kvalifikovaní pracovníci",
                "Semi- and non-skilled workers" = "Polo- a nekvalifikovaní pracovníci"
  )
 )

plot_data = issp_clean %>%
 group_by(ESEC_reduced) %>%
 summarise(
  podil = mean(prog_tax_support),
  n = n()
 )

plot_data = plot_data %>%
 mutate(ESEC_label = paste0(ESEC_reduced, " (n=", n, ")"))
ggplot(plot_data, aes(x = reorder(ESEC_label, -podil), y = podil)) +
 geom_col(fill = "salmon") +
 geom_text(aes(label = scales::percent(podil, accuracy = 1)),
         hjust = -0.2) +
```

```
  coord_flip() +
  scale_y_continuous(labels = scales::percent_format()) +
  labs(
    x = "Třída (ESEC)",
    y = "Podíl podporujících progresivní zdanění",
    title = "Podpora progresivního zdanění podle tříd (n = 10213)"
  ) +
  theme_minimal()

# subjektivní třída
issp_clean = issp %>%
  filter(!is.na(q8a), !is.na(subj_class)) %>%
  mutate(prog_tax_support = ifelse(q8a %in% c(3,4), 1, 0))
plot_data = issp_clean %>%
  group_by(subj_class) %>%
  summarise(
    podil = mean(prog_tax_support),
    n = n()
  )

plot_data = plot_data %>%
  mutate(subj_label = paste0(subj_class, " (n=", n, ")"))
ggplot(plot_data, aes(x = factor(subj_label, levels = unique(subj_label)), y = podil)) +
  geom_col(fill = "#2C7FB8") +
  geom_text(aes(label = scales::percent(podil, accuracy = 1)),
            hjust = -0.2) +
  coord_flip() +
  scale_y_continuous(
    labels = scales::percent_format(),
    breaks = seq(0, 1, by = 0.1)
  ) +
  labs(
    x = "Třída (subjektivní)",
    y = "Podíl podpory progresivního zdanění",
    title = "Podpora progresivního zdanění podle subjektivní třídy (n = 10213)"
  ) +
  theme_minimal()

#H2-
```

```
cor(issp$q8a, issp$mobility_expected,
    method = "spearman",
    use = "complete.obs")
#H3
cor(issp$q8a, issp$inequality,
    method = "spearman",
    use = "complete.obs")
#H5
cor(issp$q8a, issp$fairness,
    method = "spearman",
    use = "complete.obs")
#H7
regime_map = data.frame(
  country = c(
    "GB", "CH",                  # Lib
    "DK", "FI", "IS", "NO", "SE",  # S-d
    "AT", "DE", "FR", "IT",        # Kon
    "BG", "CZ", "HR", "LT", "SI"   # P-s
  ),
  regime = c(
    rep("Liberální", 2),
    rep("Socialně-demokratický", 5),
    rep("Konzervativní", 4),
    rep("Post-socialistický", 5)
  )
)

data_plot = issp %>%
  filter(!is.na(q8a)) %>%
  mutate(country = recode(country, "GB-GBN" = "GB")) %>%
  group_by(country, q8a) %>%
  summarise(n = n(), .groups = "drop") %>%
  group_by(country) %>%
  mutate(podil = n / sum(n)) %>%
  left_join(regime_map, by = "country")

data_plot = data_plot %>%
  mutate(
    odpoved = factor(q8a,
```

```
                levels = c(0, 1, 2, 3, 4),
                labels = c(
                  "Mnohem menší",
                  "Menší",
                  "Stejné",
                  "Větší",
                  "Mnohem větší"
                )
    )
  )

order_countries = data_plot %>%
  filter(q8a %in% c(3, 4)) %>%
  group_by(country) %>%
  summarise(support = sum(podil)) %>%
  arrange(support) %>%
  pull(country)

data_plot$country = factor(data_plot$country, levels = order_countries)

country_n = data_plot %>%
  group_by(country) %>%
  summarise(N = sum(n))

data_plot = data_plot %>%
  left_join(country_n, by = "country") %>%
  mutate(country_label = paste0(country, " (n=", N, ")"))

data_plot$country_label = factor(
  data_plot$country_label,
  levels = unique(data_plot$country_label[order(data_plot$country)])
)

ggplot(data_plot, aes(x = country_label, y = podil, fill = odpoved)) +
  geom_col(width = 0.7) +
  facet_wrap(~regime, scales = "free_x", ncol = 2) +
  scale_y_continuous(labels = scales::percent_format()) +
  scale_fill_manual(values = c(
    "Mnohem menší" = "#d73027",
```

```
    "Menší"        = "#fc8d59",
    "Stejné"       = "#cccccc",
    "Větší"        = "#91bfdb",
    "Mnohem větší" = "#4575b4"
  )) +
  labs(
    title = str_wrap("Myslíte si, že by lidé s vysokými příjmy měli na daních platit větší, stejné nebo menší procento z příjmu než lidé s nízkými příjmy?", width = 80),
    subtitle = "(n = 10213)",
    x = NULL,
    y = "Podíl respondentů",
    fill = "Odpověď"
  ) +
  theme_minimal() +
  theme(
    panel.background = element_rect(fill = "white", color = NA),
    axis.text.x      = element_text(angle = 45, hjust = 1),
    strip.text       = element_text(face = "bold"),
    legend.position  = "bottom"
  )
ggsave("h7.png", width = 1200, height = 900, units = "px", dpi = 144)

#D: Modely-------------------------------------------------------------------------
model0 = lmer(q8a ~ 1 + (1 | country), data = issp)
summary(model0)
icc(model0)

model1 = lmer(q8a ~
                class +
                subj_class +
                mobility_expected +
                inequality +
                fairness +
                pohlavi +
                vek +
                (1 | country),
              data = issp)

summary(model1)
```

```
model2 = lmer(q8a ~
              class +
              subj_class +
              fairness  +
              pohlavi+
              vek +
              mobility_expected * inequality +
              (1 | country),
            data = issp)

summary(model2)

model3 = lmer(q8a ~
              class +
              subj_class +
              mobility_expected +
              pohlavi+
              vek+
              fairness * inequality +
              (1 | country),
            data = issp)

summary(model3)

model4 = lmer(q8a ~
              class +
              subj_class +
              mobility_expected +
              inequality +
              fairness +
              pohlavi+
              vek+
              regime +
              (1 | country),
            data = issp)

summary(model4)
```

```
#export modelů

gof_map_custom = data.frame(
  raw = c("nobs", "aic", "bic", "icc", "r2.marginal", "r2.conditional"),
  clean = c("N", "AIC", "BIC", "ICC", "R² marginal", "R² conditional"),
  fmt = c(0, 0, 0, 3, 3, 3)
)

modelsummary(
  list("Model 0" = model0,
       "Model 1" = model1,
       "Model 2" = model2,
       "Model 3" = model3,
       "Model 4" = model4),
  estimate = "{estimate}{stars} ({std.error})",
  statistic = NULL,
  stars = TRUE,
  gof_map = gof_map_custom,
  notes = "+ p < 0.1, * p < 0.05, ** p < 0.01, *** p < 0.001",
  output = "table_pre-final.html"
)

modelsummary(
  list("Model 0" = model0,
       "Model 1" = model1,
       "Model 2" = model2,
       "Model 3" = model3,
       "Model 4" = model4),
  estimate = "{estimate}{stars} ({std.error})",
  statistic = NULL,
  stars = TRUE,
  gof_map = gof_map_custom,
  notes = "+ p < 0.1, * p < 0.05, ** p < 0.01, *** p < 0.001",
  output = "table_pre-final.xlsx"
)
# H6: Interakční graf -------------------------
pred_data = expand.grid(
  inequality        = seq(1, 5, by = 0.1),
```

```
  fairness          = c(1, 2, 3, 4),
  class             = "Salariat",
  subj_class        = mean(issp$subj_class, na.rm = TRUE),
  mobility_expected = mean(issp$mobility_expected, na.rm = TRUE),
  pohlavi           = "Male",
  vek               = mean(issp$vek, na.rm = TRUE)
)

pred_data$q8a_pred = predict(model3, newdata = pred_data, re.form = NA)
pred_data$fairness_f = factor(
  pred_data$fairness,
  levels = c(1, 2, 3, 4),
  labels = c(
    "Zcela spravedlivé (1)",
    "Spíše spravedlivé (2)",
    "Spíše nespravedlivé (3)",
    "Zcela nespravedlivé (4)"
  )
)
ggplot(pred_data, aes(x = inequality, y = q8a_pred,
                      color = fairness_f, linetype = fairness_f)) +
  geom_line(linewidth = 1.2) +
  scale_color_manual(values = c(
    "Zcela spravedlivé (1)"     = "#2166ac",
    "Spíše spravedlivé (2)"     = "#74add1",
    "Spíše nespravedlivé (3)"   = "#f46d43",
    "Zcela nespravedlivé (4)"   = "#d73027"
  )) +
  scale_x_continuous(
    breaks = 1:5,
    labels = c(
      "Zcela\nnesouhlasím (1)",
      "Spíše\nnesouhlasím (2)",
      "Ani souhlas,\nani nesouhlas (3)",
      "Spíše\nsouhlasím (4)",
      "Zcela\nsouhlasím (5)"
    )
  ) +
  scale_y_continuous(
```

```
  breaks = 0:4,
  labels = c(
    "Mnohem menší (0)",
    "Menší (1)",
    "Stejné (2)",
    "Větší (3)",
    "Mnohem větší (4)"
  ),
  limits = c(0, 4)
) +
labs(
  title    = "H6: Vnímaný rozsah nerovností × vnímaná spravedlnost rozdělení příjmů",
  x        = "Příjmové rozdíly jsou příliš velké (Q4a)",
  y        = "Predikovaná podpora PZD (Q8a)",
  color    = "Jak spravedlivé je rozdělení příjmů? (Q16)",
  linetype = "Jak spravedlivé je rozdělení příjmů? (Q16)"
) +
theme_minimal(base_size = 11) +
theme(
  legend.position      = "bottom",
  legend.title         = element_text(face = "bold", size = 9),
  legend.text          = element_text(size = 9),
  legend.key.width     = unit(1.8, "cm"),
  plot.title           = element_text(face = "bold", size = 11),
  axis.text.x          = element_text(size = 8, face = "bold"),
  axis.text.y          = element_text(size = 9),
  axis.title           = element_text(size = 10),
  panel.grid.minor     = element_blank(),
  plot.margin          = margin(8, 8, 4, 8)
) +
guides(
  color    = guide_legend(ncol = 2),
  linetype = guide_legend(ncol = 2)
)
ggsave("h6_interakce.png",
       width  = 22,
       height = 14,
       units  = "cm",
       dpi    = 300)
```